

નવા ધોરણને અનુસરી
ગુજરાતી બીજા ધોરણની નોટ.

જેમાં વાંચનમાળાની બીજી ચોપડીના તેમજ કવિતાના
 અર્થ સમજાવતી, બોધ, સાર સાથે લેખા, કોષ્ટક,
 અનુસંધાન ક્રિયાઓ તેમજ ધોરણને
 અનુસરીને મુશ્કેલીના પાઠો સમાવે.

જ્યાં જોઈએ છે

સંસ્કૃતપાઠ્ય મુદ્રિત કરનાર

વલ્લભભટ્ટ મુદ્રણાલય.

હિંદી ટીચર એમ. એમ. હાઈસ્કૂલ—સોલંકી.

જેડાસાઈ પ્રેસ/સોલંકી.

નસા અને પબ્લીશર્સ અને વ્યાપારી આરીસના માનીક.

મુ. પેટલાદ.

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રિંત ૪૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૭.

સને ૧૯૨૧.

બી બામ્બોડય પ્રિન્ટર્સ પ્રેસમાં જેડાસાઈ દેવશંકર દવેએ

હાથે આરીસા—અમદાવાદ.

ક્રિંમલ ૦-૩-૦.

૮૭૫૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૭૫૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી સાહિત્યકોશ

વિષય ૩૨૨૫

મધ્યરમ

ગોસ્વત વિદ્યાપાઠ
ગુજરાતી કવિરાઈ સંગ્રહ

મધ્યરમ No. 7

ગુજરાતી બીજી ચોપડીના અર્થ

બીજી ચોપડી ભાગ-૧ લો.

પાઠ ૧ લો. પરમેશ્વરે બધું કર્યું છે.

વટેમાર્ગુ=મુસાફર	પાધર=મેદાન મોટી	સરભ્યાં=ખનાબ્યાં.
ભાકત=સવા	ખુદલી જગા.	હોશિઆર=સમજતું
ધર્મશાળા=મુસાફરને	ઓસરી=રવેશી	કળાનું=સમજતું
ઉતરવાની જગા.	ધોર=ખીક લાગે તેવું	પાડ=ઉપકાર
મધમધે=સોડે.	ઝગઝગે=પ્રકાશ આપે	યાદ=શરત.
	વાસ=સોડ	

બોધ:—જે પરમેશ્વરે કાઠનાથી બની શકે નહિ તેવી વસ્તુઓ આપણે માટે બનાવી છે. દા. ત. હવા, અજવાળુ, ચંદ્ર, સૂર્ય વગેરે તેવા દયાળુ ઇશ્વરને આપણે દરરોજ ખરા મનથી સંભારવો જોઈએ.

પાઠ ૨ જો. સવારનું વર્ણન.

વર્ણન=હકીકત	દીસે=દેખાય	મધુર=મીઠું
ભમર=ભમરો	ભાતભાત=જુદાજુદા	રીકું=ઝાંખુ
મુજ=મારા	પાન=પાંદડાં.	ઉડીગયું=જતું રહ્યું
બાળ=બાળક	બાંગ=બંદગી.	જનો=માણસો
પખી=પાંખવાળુ	અંધકોર=અંધારું	ગવૈયા=ગાનાર
પક્ષી	તાળનં=તરતનાં	ગાન=ગાયન
વા'ણવાયુ=સવારથઈ	કેરું=નું	દાતા=બદલાની આશા
વીતી=પુરીથઈ	ડોલે=હાલે	વિના આપનાર
ઝગઝગાટ=ચળકાટ	કુટડા=રૂપાળા	દીએ=આપે

તેજ=પ્રકાશ.
 ફેફાં=સાર.
 ગુ ગુ=ગણગણાટ.
 નહિ ભૂલ=ભૂલ વ
 ગરનું.
 ધ્યાન=મન.
 મુદ્ધા=મસીદમાં રહે.
 નારો ફફાર.
 ઉદય=ઉગવું.

તણો=તો.
 પત્રખોલે=પાંખડી
 ખોલે.
 પંખેર=પક્ષીઓ.
 તૂલ=પાક.
 વીરા=ભાઈ.
 મગન=રાજ.
 કાળું થયું=ઝાંખુ
 થયું.

ખુણા ખાંચા=સંતાવા-
 ની જગા.
 ધરે=કરે.
 ક્રિમંગી=હોંશીલા.
 વેલી=વેલા.
 માત=મા.
 તાત=પાપ.

(૧) મારા વડાલા બાળકાં જગો પાંખીઓ વનમાં ખેલી રહ્યાં છે. રાત પૂરી થઈ ગઈ છે અને સવાર થયું છે વળી પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય પ્રકાશમાન થયો છે; જુદી જુદી જાતના રંગો દેખાય છે અને ઝાડનાં પાંદડાં હાલી રહ્યાં છે. માટે મારા વડાલા બાળકાં ઉંધ તણ જગો.

(૨) મરઘડાં કુકડેકુક બોલે છે, કાગડા કાકા કરી રહ્યા છે; વળી મુંદર મેના, પોપટ, મોર મીઠું મીઠું બોલે છે.

(૩) ચાંનું તેજ સૂર્યના પ્રકાશવાથી આપું થયું છે, અને તારાનુતેજ તો દેખાતુંજ નથી; વળી ચોર લોકો સવાર થવાથી પકડાવવાની ખાંકે ખુણાખાંચામાં સંતાવા લાગ્યા છે.

(૪) જગત લોકો ઇશ્વરના ગુણો સંભારી રહ્યા છે, ગાયન કરનારાઓ ગાઈ રહ્યા છે વળી દાતાર લોકો સારાં દાન આપે છે, અને મસીદમાં રહેનાર ફફાર મોટે અવાજે ખુદાને સંભારે છે.

(૫) સુરજ ઉઘ્યો અને તેથી રાતનું અંધારું જતું રહ્યું છે.

ભમરાઓ ગચ્છગણાટ કરી રહ્યા છે; વળી કમળની પાંખડીઓ ખીલવા લાગી છે.

(૬) દિવસ થતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ભમંગથી કામ કરે છે વળી પંખીઓ આકાશમાં દોડે છે (ઉડે છે) અને ટોર ખોરાકની શોધમાં ફરે છે.

(૭) ઝાડ; વેલા, ફળ, પુલ ધીમે ધીમે ખીલે છે, એ નક્કી છે (એમાં ચૂક આવતી નથી) વળી પક્ષીઓનાં ટોળાં તાજા દૂધવાળા દાણા ખાવા ઉડે છે.

(૮) મા પોતાના દીકરાને (ઉપર, પ્રમાણે સવારનું વર્ણન સંજળાવી) કહે છે કે હો બાઈ ભમંગથી ઉઠો અને પરમેશ્વરનું નામ લેધ ઉઠો અને મન રાખી પાઠ કરો.

પાઠ ૩ જો. વરસની ઋતુ અને મહીના.

ઋતુ=રત.	લેખે=હિસાબે.	પર્વ=તહેવાર.
વસ્ત્ર=કપડાં.	ખીલે છે=ફુલે છે.	દાદા=આપનો આપ.

સાર:—વર્ષની મુખ્ય ઋતુ ત્રણ છે. ૧ શિયાળો, ૨ ઉનાળો ૩, ચોમાસુ.

૧ શિયાળામાં ટાઢ ૨ ઉનાળામાં તાપ. ૨ ચોમાસામાં વરસાદ હોય છે.

૧ શિયાળામાં કારતક, માગશ્વર, પોસ, મહા. ૨ ઉનાળામાં ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ, જ્યેષ્ઠ ૩ ચોમાસામાં અસાડ, શ્રાવણ, બહરેલો, આસો એ પ્રમાણે મહિનાઓ આવે છે.

૧ શિયાળામાં ઊત્તરાયણ, ૨ ઉનાળામાં હોળી, ૩ ચોમાસામાં અજેવ, દશેરા, દીવાળી એ મુખ્ય તહેવારો આવે છે,

પાઠ ૪ થો મેળો.

વિખુટા=છૂટા.	લક્કડ=લાકડું.	સરૈયા=સુગંધીદાર.
સુખડીઆ=કંદોષ.	બહેક બહેક=મધમધે.	તેલ વેચનાર.
અડકલી=ગ્રાહવેલી.	આરસા=મોં જેવાના	દ્રાક્ષ=દરાખ.
ખરાદી=ઝાકડાંને.	તકતા, આયના.	
ઊતારી ચીજો બ.	ચોગાન=ખુદ્દલી જગા.	
નાવનાર.	પુબ્કળ=ધણાં.	

ખોધઃ—મેળો જરાય તો કારીગરોને નવી ચીજો ખનાવવાની હોંશ થાય, અને તેમાં જવાથી નવી નવી વસ્તુઓ, જાતજાતનાં લોકો, પહેરવેશ, ભાષા, રીતરિવાજ, જેવા જાણવાનું મળે છે.

પાઠ ૫ મો નઠારી સોખત.

મઝા=ગમત.	દોસ્ત=બાઈબંધ.	પ્રેમ=હેત.
શેખી=ખડાઈ.	સજજડ=જોરથી.	ઠામ=ઠેકાણું.
ખાસાં=સારાં.	લપડાકો=ધોલો.	શુરે=નકારે.
રંગ=અસર.	સંગ=સોખત.	મેતાનાં=માસ્તરના.
રૂડે=સારે.	પેસે=આવે.	ઠરશે=મઝામાં ખેસશે.

ખોધઃ—જેવી સોખત તેવી અસર દા. ત. ડાહ્યો સારો છોકરો હોતો છતાં ઘેલા તથા ગાંડા જેવા નઠારા છોકરાની સોખતમાં રહેવાથી નઠારા છોકરામાં ખપી માર ખાધો એ સોખતનું ફળ.

- (૧) જેને જેવી સોખત હોય છે તેને તેવીજ અસર થાય છે.
- (૨) જેને જેવી સોખત હોય છે તેનો મોહપણુ તેવીજ હોય છે.
- (૩) જેને જેવી સોખત તેવાં તે કામ કરે છે. (અર્થાત્ કામ-ચરથી તેને કેવી સોખત છે તે સમજાશે)

(૪) જેને જેવી સોજત તે તેવેજ ઠેકાણે બેશી ખુશી થાય છે.

(૫) સારી સોજતથી સારા થાય છે અને નહારી સોજતથી નહારા થાય છે.

(૬) સારા મહેતાજીની સોજતથી નશીબદાર છોકરાં વિદ્યા બાણે છે.

પાઠ ૬ ઠો રખડેલ લાલચંદ.

રખડેલ=ફરેલ.	એવારણી=દુઃખ.	સોજત=સાધનધી.
વયે=ઉમરે.	ફેામ પગલું=તાના પા.	દલાજ=રસ્તો ઉપાય.
હરખનો=આનંદનો.	જકને ફેામએ આ	અટક્યાળાં=અડપણાં.
પાર=છેડો.	પેલું પગલું.	વંડી=મગડી.
વધામ=આનંદની	ફટેવ=નહારી ટેવ.	ખહાને=કારણે.
વાત.	પોઝાળાં=શેરીમાં.	મસ્તીમાં=તોફાનમાં.
તંમર=ચકરી.		
બેંકડો=રાગડો.	અદખડતો=ધણે ઉતો.	વલે=દશા.
હાડવૈદ=ખસેલાં હા-	લેપ=નરમ ચોપડવા-	ખો=ટેવ.
ડકા ઠેકાણે લાવ	દવા.	
નાર વૈઘ.		

બોધ:—જે છોકરાં માયાપ ખુશી થાય તે પ્રમાણે વર્તતાં નથી, અને વડીલની શિખામણ સાંભળનાં નથી તેમજ નિશ્ચાળના ખહાને રખડતા ફરે છે તેમની ખુશી દશા થાય છે એટલે ધણાં દુઃખી થાય છે.

પાઠ ૭ જક્કી ઘેટું.

જક્કી=હડીલું
 કાવારાં=અકરાનાં
 નાનાં અચ્ચાં
 શાડરાં=ઘેટાનાં
 નાનાં અચ્ચાં
 નીરતો=નાખતો
 ઓસડવેસડ=દવા
 ખાંધે=ખભે
 તાળે=તરતો
 ઝાક=જનાવરને
 વિશ્રામલેવાનો વાડો

વાંસળી=મોંથી આડુ
 રાખી વગાડવાનું વાળુ
 પાવા=મોંથી સીધુ
 રાખી વગાડવાનું વાળુ
 હુંક્રમાં=ગરમી થાય
 તેવું છેક પાસે
 જતન=રક્ષણ
 ઉચી ગયાં=દૂધ આ-
 પતાં અંધ થયાં
 સાચવણુ=સાચવણી
 તકરાર=ટોટો

જળવતો=સાયવતો
 શિકારી પ્રાણી=જે પ્રાણી
 ખીજાં પ્રાણીને મારી
 ખાયતે
 દા.ત.—વાઘ, વરૂ, સિંહ
 વગેરે
 અભણયું=અભણખાણુ
 વિનાનું
 મોજમાં=આનંદમાં
 અભાગિઉ=જેનું અગડવાનું
 હોય તે, કમનસીબ

ખોધા—જે માણસ પોતાને સોંપેલું કામ રાજી થઈ બરાબર કરે છે, અને તેના બદલાની ખાસ આશા રાખતો નથી; વળી ખીજાં જીવો પર દયા રાખે છે તે રખારીની માફક સારો ગણાય છે.

પાઠ ૮ મો જક્કી ઘેટું ભાગ ૨.

દેદ=એકજ જગા-
 એ પડી રહેવું,
 પલ્લશ, પારકાને
 તાખે
 ગોંધતો=પૂરતો
 એન=મઝા
 અંધીખાનામાં=કેદ-
 ખાનામાં
 પાધર=ખુદી જગા
 ચાંદની=અજવાળી
 રાત

તરાપ=છલંગ
 ખેલવું=રમવું
 ઠરેલ=સમજણવાળી,
 ડાહી; સમજી
 નાદાન=મૂર્ખ
 સપડાઈ=પકડાઈ
 જક=હક
 લાગ ફાવ્યો=દાવ
 મળ્યો
 કમોતે=વગર મોતે

ખોડ=ખખોલ
 સટકી ગયું=નાશી ગયું
 ઠેકવા=કુદવા
 પાદર=પાધર
 વગડો=જંગલ
 કાતર=ખખોલ
 વરૂ=કુતરાના જેવું પ્રાણી

મિષ્ટ:—ખાળકામાં સારા ખોટાની સમજ જોધએ તેવી હોતી નથી, અને કટલાક ખાળકાને જક કરી પોતાનું ધાર્યું કરવાની ટેવ હોય છે; વડીલનું કહ્યું માનતાં નથી. તેમની દશા આ જાકી વેંટા જેવી થાય છે.

પાઠ ૬ મો રિસાળ છાકરો.

ભાએ=જવલ્લે	જમણુ=જમવાનું	વેદના=દુઃખ
આડોશી પાડો-	ચીસ=ખુમ	મુદલ=જરાએ
શી=નજીક રહેનાર	રોવાની=રડવાની	ચેન=મજા
ખને=ફાવે	ટેવ=રીત, ખો.	પસ્તાયો=દુઃખી થવાથી
ભાઇભાંડુ=ભાઇ,	દોંગ=ચાળા	વિચારમાં પડવું
ખહેન વગેરે	તપાસી જોયું=ખાત્રી	
છેડોજ=અંત, પાર	કરી	

ખોધ:—જે છાકરાં ધારેલી વસ્તુ નહિ મળવાથી રિસાય છે તેમની રીસ કટલીક વખત તેમનેજ દુઃખ આપે છે. નહારાં મળી કાઢ તેમને ખોલાવતું નથી; તેમનું રોવું દોઝમાં ગણાય છે.

સાર:—ધડિં, ઘીના મીઠા પદાર્થો પચવામાં લારે તેથી માંદા પડાય છે; માટે જેમ અને તેમ થોડા ખાવા કે જેથી માંદુ પડાય નહિ.

પાઠ ૧૦ મો ફરી ફરીને કામ કરવા વિષે.

ફરીફરીને=વખતો	વણૂરોલે=તૂટયા વ-	તજ=કોડી દેઈ
વખત	ગરનો	હોંસથી=ઉમંગથી
ચતન=મહેનત	તાંતણે=તારે	હિંમત રાખી=ધીરજ
જળ=જળી	હેઠે=નાચે	રાખો
બોય=જમીન	ધાટ=લાગ	ખંતથી=ચેવટથી
મહારાય=અકળાય	શર કરી=કરવા માંડી	બીડયો=ખાઝયો મંડયો
ફાવ્યો=ફળભૂત થયો	માટ=માટે	નિધાર=નક્કી
વણુમેતે=વગર મેતે	કા=કોઈપણ	અનંત=ધણા
આળસ=એદાપણું	ચગદાઈ=દખાઈ	પામે=મેળવે

(૧) જુઓ ! આ કરોળીઓ પોતાને રહેવાનું જાળુ (ધર) કરતાં બોંય પડી જવાથી ગભરાય છે. અને તૂટ્યા શિવાયના તાર ઉપર ચઢવા જાય છે.

(૨) (તાંતણા) ઉપર ચઢવા માટે તેણે મહેનત કરવા માંડી છે; પણ કાંઈ રીતે ન ફાળ્યો અને પાછો હેઠ પડ્યો છે.

(૩) એ રીતે બે ત્રણવાર વારે ધડીએ ચઢતાં નીચે બોંયપર પડ્યો અને ચઢવામાં નથી ફાવતો છતાં પણ ફરી તૈયાર થયો છે.

(૪) આ છઠ્ઠી વખત તે હિંમત રાખીને ઉમંગભરે ચઢ્યો અને ધીરજ રાખવાથી જાળમાં જઈ પહોંચ્યો દેખાય છે (નક્કી)

(૫) તેણે વારંવાર કાળજીથી કાશિશ કરી ન હોત તો તે વગર મોતે પગતળે ચગદાર્ધ મરત.

(૬) માણસો જે આ રીતે મનમાં કાળજી રાખી. આજસને તજ દેઈ, મહેનત કરે તો તેપણુ (આ કરોળીઆની પેઠે) ધણો ફાયદો મેળવે.

પાઠ ૧૨ મો. ચર્કાભિદ્ધુ.

ચર્કભિદ્ધુ=રમતનું નામ	ખરા જેવું મનાવવું	ધૂમી=ઝડપથી ફરવું
કચ્છ=લંગોટ	ઠરાવ્યા=નક્કી કર્યા	સાથી=સાબતી
ભીડી=ખાંધી	ગઢ=કદલો	પેંતરા=એકની એક
સાથ=જોડ	અન્યા છે=થયા છે	જગાએ ધીમેથી
અંતરે=છેટે	હુમલો=હલો	ફરવું.
જમણી દોડ ભરી=જ-	ચક્કરમાં=ગોળાકારમાં	મેર=તરફ, ખાળુ
મણી તરફ દોડી	પૂરજોસથી=પૂરાખજથી	ટપોટપ=ઝટ
જૂલ થાય=ખોડું છતાં	બહાદુરી=હિંમત	

સાર—નિયમસર કામ કરવું. દા-ત. રમવાની વખતે મહેતાજી રમાડે છે.

ખોધ—એકલી મહેનત કરતાં સાથે ખુદિ હોય તો કામમાં જલદી ફતેમંદ થવાય છે.

પાઠ ૧૨ મો. દૃઢ મનવાળો છોકરો.

દૃઢ=ચોકસ	રંગ જામ્યો છે=મઝા	ઝટ=તરત
ખુદી=રળ	આવી છે	ધર સુનું છે=ધેર
પાદરે=ભાગેજી	પછીતો ધુળ=પછી	કોઈ નથી
ગેડીદડા=દડાને ખીજી	નકામું	દોરત=ભાઈખંદ
વસ્તુથી મારવા	થોભ=ખટક	યાદ આવે છે=શરત
ની રમત	વચન આપેલું=કહેલું	આવે છે
પીતરાઈ ભાઈ=કા-	શી ખાતરી=નકો	મેં ફેરવી=શરમ
કાનો છોકરો	શું ?	રાખ્યા વિના
કમવા દીધું નહિ=	લાચાર=દીલગીર	શી પીડા=શી ઉપાધિ
ચોકસ રહ્યો	ગરીબ	

ખોધ:—જે છોકરાંઓ લાલચથી ન દોરતાં મમનથી પેઠે ખી-જાનાં લલચાવવા તરફ કદાચ આપતાં નથી અને વડીલનું કહ્યું જ માને છે તેનાં બધે વખાણ થાય છે.

પાઠ ૧૩ મો. લમરો તથા મધનાખી.

સ્વાદે=મીઠાશે	પીડે=પાછલી બાળુ	ફેરવું=વાકુ પાડવું
અધું=એકના બે	ચકચકે=ચળકે	દુસવો છો=દુઃખ
સરખા ભાગ	સુંદર=સારો	આપો છો
મધમાખી=મધ ક-	સંભાળ=નપાસ	તુકશાન=પગાડ
રનારી માખ	સેતલામચ્છી=રૂપાળી	સ્વાદે=મીઠાશે
ગણુગણુતી=મોલતી	ભપકાદાર=રોફવાળા	વલાલા=સારા
એકજ કુટુંબનાં=એ	દશી=જરાએ	નડીએ=પજવીએ
કજ જાતનાં	ઉતટા=વળી	ભલું=સારું
છંછેડે=પજવે	માલમતા=માલ મિ-	ખુરે=નકારે
કંખીએ=કરડીએ	લકત	ઉપયોગમાં=કામમાં
આહે છે=કચે છે	કરડવું=કાપવું	

બોધ:—જે છોકરાં મધમાખીની પેઠે બીજના ઉપયોગમાં આવે છે, તે છોકરાં બીજનાં બપઝાદાર છોકરાં કરતાં ઘણાં વઢાલાં લાગે છે કહેવત છે કે “કામ કર્યું તેણે કામણુ કર્યું.”

પાઠ ૧૪ મો માટીનાં પુતળાં.

મોળાપ્ત લાપ્ત=મ-	મોજમજા=આનંદ	હોસમેર=આનંદથી
માનો છોકરો	હરખાયો=ખુશી થયો	ગમે તે=કાવે તે
પુતળાં=રમકડાં	તલપી=રાહ જોઈ	પસ્તાયો=દુઃખી થઈ
ધાન્ય=અનાજ	ઉલટમેર=આનંદથી	વિચારમાં પડવું
અંગેડી=સગડી	ધોતલી=છેટી	સાળુ=આપું
આખ ટાઢી થઈ=	પુટી ગયું=ભાગી ગયું	નકામી=કામવિના
ખુશી થયો	ઠેસ=ઠોકર	

બોધ:—ઘણી ઉતાવળથી નુકસાન થાય છે. તમે બૂઝનો બદલો બીજને ન આપો શાથી કે જો કોઈ આપણને તેવો બદલો આપે તો આપણું મન ઘણું નારાજ થાય. સૌને સાફ ગમે છે. પોતાની બૂલ સમજેથી સારા થવાય છે.

પાઠ ૧૫ મો. લાઈ બેનના સમજી જવા વિષે.

દીમલી=છોડીના ધા-	વેળાસર=વખતસર	સંતાપ=દુઃખ આપ
ટનું રમકડું	પુટીખદામ=કંઈજ	હળીમળી=સંપસંધી
સરી પડ્યો=ખરી	નહિ, છોડાં બદામનાં	શોક=દુઃખ
પડ્યો	સરસ=સાફ	લાજ=આખર
ખરડ=જટ ભાંગી	સહીઅરો=મહેનત	ઘટે=ઘોડી થાય
જાય તેવું	ભૂખો	નિંદે=નિંદા કરે
મિચતાણ=ખ આખેય	વિવાદમાં=વગ્નમાં	નકારા કહે
જીવગરવી=સુંદર	દટ્ટા=સાખત ન કરવી	બળવંતા=બળવાળા
ખનારવી	લેશ=જગાર	કલેશ=કંકાસ
સદા=હમેશાં	ઝૂટવી=ખુચાવી	કાયર=હેરાન

અર્થ—હે ! ખેત જો આપણે બંને જણાં સંપત્તીને રમીએ તો સુખ અને મજા થાય. જો લડીએ રડીએ તો આખર ધટ, લોકમાં નિંદા થાય અને મજા જતી રહે.

(૨) હે ! મારા જોરાવર પરમેશ્વર આપ. તું અમને સંપ આપ. જીથી (અમારા) દિવસો આનંદમાં જાય, અને જરાપણ કંકાસ થાય નહિ.

(૩) જે છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કાંઈ દિવસ માંહે માંહે લડે, રડે નહિ. ખાય, પીવે અને ગાયન ગાતાં ખેલતાં ફરે; તે તેમની મા મનમાં આનંદ પામે છે.

પાઠ ૧૬ મો. બાળરામચંદ્રજી.

દર્પણ=તકતો	શિક્ષાં માર્યા=મહેનત કરી	પાય નથી
પૂર્વ=સૂર્યને ઉગવાના દિશા	ગણકાર્યુ=માન્યું	મોદમાં=ખોળામાં
તરફ=આળુ, બણી	રોણ=રડવાનું	મધુર=સુંદર
નાનકડા=નાના	જરી રાખ્યું=ચાલુ રાખ્યું	હાલરડું=ગાંત, હાલ
ધર્યા=રાખ્યા	ખીજવાયા=ચીઢવાયા	ધીરા=શાંત
મજરાટ=શીકર	રડપર ચઢયા છે=ઠવા લાગ્યા છે જેને કાઢે	
ભાતભાતનાં=ખત-ખતનાં	છાના રાખવાને ક.	

બોધ:—માણસનું મન સમજ્યા શિવાય તેને ખુશી કરી શકાતું નથી. અને કરેલી મહેનત નકામી નિવડે છે.

પાઠ ૧૭ વગર વિચાર્યું ન કરવા વિષે.

વગર વિચાર્યું=વિચાર	થતો	ફળ=મદલો
કર્તા વગર	વેળાએવેળાએ=વખતો	પારણામાં=ધોડીઆમાં
પરવારી=પુરૂં કરી	વખત	લોડીઆળું=લોડીવાળું
ભક્તિ=મળન, સેવા	આધાર=મરેસો	ગુસ્સો=ક્રોધ
ગુજરાન=ખાવાનું	આંગણામાં=પારણામાં	અભાગણી=કમનસીબ
મેળવવું	મહેર=મહેબાની	બચાવનાર=રક્ષણ
ભાંગીતુડી=તોતડી	પસ્ત'વ=દુઃખી થઇ,	કરનાર
નળન=જીવ	વિમાસી	
ઓછું આવતું=ખેદ	મૂર્ખ=મેવકુદ્ધ	

ખેાધ:—જે માણસો વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે. તેને પાછળથી પસ્તાવું પડે છે. અને એવાં કામ કરવાથી કેટલાકના કમોતે જીવ ન્ય છે.

પાઠ ૧૮ મો. હોશિઆર કુતરો.

હોશિઆર=ચાલાક	માયાળું=માયાવાળા	ડરતો=ખીતો
સ્ટેશન=આગગાડીને	મદદ=મદાય	પપાળી=હાથ ફેરવી
હિલા રહેવાનું	દુકાળું=ગરમીવાળું	નજીક=પાસે
સ્થળ	પરાળ=ધાસ	ફેળવ્યો=ફેળવણી આપી
ગાડું=આગગાડીનો	છાપું=વર્તમાનપત્ર	ઝપાટાબંધ=ઉતાવળો
તપાસ રાખનાર	પસંદ=મોહતી	ખમરદાર=મહાદુર
સંદેશો=ખબર	નીમેલે=નક્કો કરેલો	
ખોડંગતો=ત્રંગડો	અવાજ=શબ્દ	

ખેાધ:—નકામા જેવાં લાગતાં પ્રાણીઓને જુદિવાળાં માણસો કામનાં બનાવી દે છે. કુતરા જેવાં પ્રાણીઓ પોતાને ઉઠેરનારની સેવા બજાવે છે. તેમ બાળકો પણ જે ધારે તો વડીલનાં ધણાં કામ કરી શકે.

પાઠ ૧૯ મો. બલો છોકરો.

રીતસર=નિયમ	તોય જવું	વેગળા=દૂર
પ્રમાણે	ઢીમણું=વાગવાથી	સાથી=સોમતી
હિંચોળે=હિંચકા	કુસવું	ખજાડી=વળગાડી
નાખે	છાતીવાળો=હિંમત-	બલા=સારા
વારો=દાવ	વાળો	પાડ=ગુણ
ખસેડી=દૂર કરી	કને=પાસે	દયા આવવી=સામાને
માથું મારી=પરાણે	ધરાયો=સંતોષ પામ્યો	દુઃખી બોધ દુઃખી
કાષ ન બોલવા	હડસેલી=ધકેલી	ચવું.

બોધ:—જોરાવરોએ નખળાને કનડવા કરતાં નખળાને મદદ કરી તેમના જીવ ખુશી કરવા એ તેમની ફરજ છે.

પાઠ ૨૦ મો. પાદશાહ અને અરખ મુખો.

ઓહો=હુકુમતવાળી	ઓહાપર=અધિકારપર	અદલાએ=ધ્રુવે
જગા	શાહબદા=પાદશાહના	કંઠ=દયાવગરના
ખંત=કાળજી	છોકરા	સમજુતી=સમજાણુ
અરખ=અરખરતા-	તહેનાતમા=સેવામાં	ફરજ દો=છોકરાં
નનો રહેવાશી	હજુરમાં	માફ=ક્ષમા
દેખાવરો=રૂપાળો	હેતભાવથી=પ્રીતિથી	ગુનો=વાંક
નીમણુંકની=નક્કી	છોકરવાદી=છોકરાંની	હૈયું=મન
કરેલી	માફક કમચક્કલના	રદ=નકામી
વહાલ=હેત	હોય તેમ વર્તવું	

બોધ:—જે માણસ પોતાને મોટો માને છે. તે મોટો હોતો નથી, અને તેમનાથી બધાને કાયદો થતો નથી. પોતાના કરતાં નાનાં છોકરાં સાથે તેમનામાં બળી જવાય તેમ ચાલવું.

પાઠ ૨૧ મો. આંધળો ને લંગડો.

ઢેકાઢળીઆ=ખાડાટેકરા	ચોકખું=પીવાલાયક, સાફ	મજબુત=કઠણ
ગભરાયો=અકળાઓ	દુઆ=આશીષ	ધિરી=મોટા
આસપાસ=આનુઆનુ	દષ્ટશ=આપીશ	લાભ=ફાયદો
ખીખારો=અવાજ	લંગડો=પગ ભાંગેલો	

ખોદા:—દરેક માણસ પાસે બધી ચીજ હોતી નથી. પણ સંપત્તી એકબીજાના ઉપયોગમાં આવે સૌના કામ સારા થાય છે. મારે જરૂર પડે એકબીજાને મદદ કરવી. આપણે કોઇને કંઈ આપીએ તોજ આપણને નેહએ તો મળે.

પાઠ ૨૨ મો. કુતરો અને તેનો પડછાયો.

પડછાયો=એળો	પૂલ=એળંગીને સામી	લોભી=લાલચુ
થોભીશ=અટકીશ	આનુ જવાનો રસ્તો	પડાવી લેવા=ત્રાસલેવા
ભાગોળ=ગામ બહાર	જરા=થોડો, સહેજ	તળીએ=તીચે
ની ખુદ્દી જમા	થાક=વિસામો	ફાફા માર્યા=માથોડીઆં
કુદકો=ઢલંગ, થેકડો	અદેખો=ખારીલો	નકામી મહેનત કરી
સામેપાર=સામે કિનારે	મુઓ=મર્યો	સુખે=આનંદથી
ખોળ=શોધ	દાનત=મરજી	ગુમાવ્યું=ખોડ્યું
તાકે છે=મૂંઝે છે	ગુમાવે છે=ખુવે છે	

ખોદા:—પોતાને મળેલાથી સંતોષ થતો નથી. અને બીજાનું પડાવી લેવા જાય છે. તે કટલીક વખત કુતરાની પેઠે પોતાનું હોય તે ગુમાવે છે.

પાઠ ૨૩ મો. એક બ્રાહ્મણ ને ત્રણ ઠગ.

અસલના=પહેલાના	હડખાએલા=હડખાયા	યાદ=સરત
ખરીદ કર્યું=વેચાતું	મૂર્ખ=ખેવકુદ્	ભરોસો=વિશ્વાસ
લીધું	ગણદારતા=વિચારમાં	સગ્ન=શિક્ષા
ઠગ=ધુતારા	લેતાં	શિખામણુ=સારા માટે
વાટમાં=રસ્તામાં	શિકારી-જનવરો મા-	કહેલી વાત
ખામી=ખૂલ	રનાર	
અચરજ=તવાઈ	ઠીક=સારું	

બોધ:-નજરે જોઈ ખાત્રી કરી હોય છતાં બીજાના કહેવાયો શંકામાં પડી વસ્તુ ગુમાવવી એ મુખાઈ છે.

સાર:-ઠગ માણસો પાસે નવી નવી ઠગવાની રીતો હોય છે. પણ કામ કરતી વખતે પૂરો વિચાર કરી કામ કરવું.

પાઠ ૨૪ મો ચોરી ન કરવા વિષે.

ફક્ત=માત્ર	છાનોમાતું=ચુપડીથી	ભરોસો=વિશ્વાસ
ગોળમટોળ=મરા-	ગમ્મો=પસંદ	સગ્ન=શિક્ષા
બર ગોળ	આબો	શિખામણુ=સારા માટે
તરેહતરેહના=જાત	છીનવી લેવું=સમ-	કહેલી વાત
જાતના	જાતી લેઈ લેવું	
ચટાપટા=આડાઉભા	ઠીક=સારું	
પટા	યાદ=સરત	

બોધ:-કોઈને પણ જાણવા દીધા વિના કંઈ વસ્તુ લેવી તે ચોરી તેવું લેનાર તે ચોર કહેવાય તેવાનાપર કોઈ ભરોસો કરવું નથી આપણું કોઈ જાનુમાનું લે તેથી આપણને ઠીક ન જાગે તેમ સામાને પણ નહિ જાગે તેવું સમજવું તે ડહાપણ.

પાઠ ૨૫ મો કુહાડી.

પિતા=આપ	નીર=પાણી	ધણી
અન્યો=અન્યો	તાંદો=તંદી, ત્યાં	ચીસ પાડી=ખુમ
આ'દર=હિંમતવાન	નિહાળ્યું=જોયું	પાડી, રાડ
શાણો=ડાહો	માલી=મહી, માં	સદા=હમેશાં
ધાવ=ધા	અંદર	જુવતાં=ઝોડા ખાતાં
ચીજ=વસ્તુ	ડર્યો=ખીન્યો	સમાતાં=ક્રોધ ન દેખે
ભાળે=જુવે	દીલે=મનમાં	તેમ રહેવું
ખેલતો=રમતો	તે ધડી=તે વખતે	સુણી=સાંભળી
વદે=કહે	માથુ હવાવી=(સં-	સાદ=અવાજ
દીધી=આપી	ગાથી ના હા કહી	ભડાં=સારાં
મે'ર=આનંદ	શકાય છે.)ના કહી	દેવોમાત =દેવી
ગામ ઝાપે=ગામની	સાથ=સાથે	સુખસંપત=શરીરને
ભાગોળે	જગનાથ=દુનિઆનો	પૈસે સુખી

એક નાનો બાળક પોતાના આપની કુહાડી લેઈને જાણે કે હિંમતવાન ડાહ્યા બાપડો હોય નહિ તેવો અન્યો. જે જે વસ્તુ દેખે તેને ધા કરીને કાપી નાંખે અને તેવી રીતે રમતો રમતો ગામની ભાગોળે તળાવપર ગયો. (એવામાં) તે તળાવમાં માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યું અને બાળકે (ત્યાં) પાણીમાં કંઈ જોયું. (આથી) તે બાળક ખીન્યો અને તેની કુહાડી (તળાવમાં) પડી ગઈ તે વખતે તે ધણી ચીસો પાડી રડવા લાગ્યો.

હમેશાં પાણીમાં ઝોડાં ખાતાં [રમનારાં] અને છૂપી રીતે રહેનારાં ભડાં માતાજી તે બાળકનો અવાજ સાંભળી આવ્યાં. અને દેવી બોલ્યા કે આ રૂપાની કુહાડી લે. બાળકે કંઈ માતાજી મારી કુહાડી એવી નથી. તેથી બીજી વખત સોનાની લાવીને બતાવી ત્યારે

જાળકે માથું હલાવ્યું ને કહ્યું કે જો મારી નથી. [ફક્ત માથું હલાવવાથી હા ના સમજાય છે] મને તો મારીજ કુહાડી સારી લાગે. બહાં માતાજી તે પાણીમાંથી કુહાડી આપો.

દેવીએ તે કાઢી આપી અને જાળકને કહ્યું-તું સુખી અને પૈસાવાળો થજો અને પરમેશ્વરની તારાપર મહેરઆતી થાઓ.

પાઠ ૨૬ મો. અરબ અને તેનો ઘોડો.

ઠેથે છોકરે ભરપૂર	હાલત=દશા, રિશતિ	હેત=વહાલ
હતો=છોટરા	બગડતી=ખરાબ થતી	દેશાવરથી=પરદેશથી
ધણાં હતાં	ખૂટી ગયું=થઈ રહ્યું	પસદ ક' ધે=ફાવતો ક્યો
પૈસે ટકે ખાલી	ખુબસુરત=સુંદર	માવ્યો=કિંમત કરવા કશું
હતો=પૈસાનહોતા	ઉમદા=ઉચ્ચો જાતનો	અરદાન=ચાકરી
ધીમે ધીમે=હળવે	કાંમતી	પરવડે=ફાવ
હળવે	આંખ આગળથી	ફેંટા દીધા=નાખી
ખરાબર મૂલ્ય=બ્યાબર-	જાન્ય=દૂર જાય	દીધા
ખી કિંમત	કપાન=આકરા	

બોધ:—સારા માણસોનો વખત ગમે તેવો હોય તોપણ તેનો દયાભાવ ઓછો થતો નથી. છોટરાંમાંજે પણ પેતાની પાસેથી ખી-જાને જરામાંથી જરા આપવા ઉપદેવ રાખતો.

પાઠ ૨૭ મો. પાણીમાં જોતું સાખર.

ઝરો=પાણીનું વહેણ	લજબ્યું=નકાર દેખાડ્યું	ઠેકડા=ઉંચું નીચું
પડાણો=ઓળો	સુંદર=સારું	ફદવું
ભરાવ=જથો	લલકારવું=દૂરથી	આધે નીકળી ગયું=દૂર
નજર પગ પર પડી=	બોલવું	જતું રહ્યું
પગ જોયો	ચમકી=ઝમકી	પારધીઓ=શિકારીઓ
નારાજ=દીલગીર	છલંગ=ઝટ રસ્તો	
બખડવા=નકામું	કપાય તેમ પગ	
બોલવું	મૂકવો	

બોધ:—જે માણસો ખરી ચીજની કિંમત સમજતાં નથી અને ખરાને ખોટું માને છે, તે સાબરની પેઠે પસ્તાય છે. વળી દેખાવડી પણ જે નકામી હોય તો તે ચીજ પસંદ ન કરવી. પણ કદરૂપી છતાં જે કામની હોયતો પસંદ કરવી.

પાઠ ૨૮ મો. નકલ કરનાર શિયાળ.

નકલ કરવી=કોઈનું	પ્રધાન=દીવાન	ધરણા=મરજી
દેખી તેના જેવું	ચોટી=રખવાળી	હાલ=દશા
કરવું	અટાપટા=અટાપટા	આંગણે=આરણે
જરદી=કમુંખીના	કોઈ=લુહારની દુકાન	ગજરાટ=ખીક
પુલમાંથી પલા-	ધકધકતા=ધણાજ	પાસ=અસર
ળીને ગાળી કા-	ઉના	દીપડા=ચિત્તા
ઢેસા પીગા	અપ્યા=તાળ્યા	
રંગનું પાણી	ભુરા=ભુંડા, ખરાખ	

બોધ:—ડોળ કરવાથી કદાચ કાવી જવાય પણ એ ટેવ પડે છે અને તેથી આખર દુઃખી થવું પડે છે.

પાઠ ૨૯ મો. કેરી ને સાકર.

વરો=ન્યાય	અડભડી=અડઅડી	શેખી=મકાષ
પિયેર=વહુના	નડવાં=હેરાન કરવા	રંક=ગરીબ
આપતું ઘર	લેખવે=જાવ પૂછે	રડયું અડયું=આગ્યેજ
ટાંકણે=અવસરે	મેલિ લાવ=વધારે	કોષ
મેળાપ=સંભાથ	કિંમતથી	ભારેખમ=મોટા
બહાર પડી=આગળ	માન=આખર,	ખુણે=છાનાં
યર્ષ	પ્રજ્વત	ખપ=જરૂર

સાર:—શેરડીમાંથી ગોળ અને ગોળમાંથી સાકર માટે સાકરનાં દાદીમા શેરડી થયાં.

બોધ:—એકદમ ઉતાવળ કરી તકરાર કરવા કરતાં પોતાની ભૂલ જોવી. વળી “મોંધું દાઢીઉં ભૂજે મરે” કામના વધારે પૈસા માગે તેને કાષ્ઠકજ બોલાવે. અધાના ઉપયોગમાં આવનાર માણુસની કદર સારી થાય છે.

પાઠ ૩૦ મો. આપકર્મી અભેસીંગ.

આપકર્મી=પોતાના	વતન=પોતાનું ગામ	ઉપરી=સરદાર
નસીબનું ખાનાર	દરબાર=રાજ્ય	સમે=વખતે
રાજપાટ સોંપ્યું=રા	વાત=ફટીકત	લુણ=ખનાજ
જગાદી આપી	પરિ=તહેવાર	ફતેહ=જીત
રાજ્ય મનાવ્યો	ઓચિંતી=અચાનક	દહેરામાં=મંદિરમાં
તીર્થ=જાત્રાનું ઠેકાણું	માથું ઉઠાવી દીધું=	પ્રાર્થના=અરજ
ધન=પૈસા	મારી નાખ્યો	વરમાળ=વ્રજનની ઇચ્છા
ખોટું=માફું	ઠેકાવી=ફેંટા	અતારનારી નિશાની
તડંગધુમ=ડંકાનો	દુશ્મન=વેરી	પહેરામણી=પેંડણ
અવાજ	મેટયા=મળ્યા	
ફરફરના=ઉડતા	કુંવરી=રાગની	
નિશાન=ધ્વજ	દીકરી	
તક=જાગ	સેના=ફોજ	

બોધ:—ખોટું થાય છે તે સારાને સાટે સામાને (હજારાં) સમજી જઈને બોલવું ખોટું છે કારણ પરમેશ્વર રંઠનો રાય અને રાયનો રંઠ ખનાવે છે. વળી પોતાના ધણીપર આપત્તિ આવતાં, નિમકહલાલ માણસો નાસતા નથી. પણ તેમના દુઃખમાં બાગ લેવા જીવ આપવા તૈયાર રહે છે. અને તેવા માણસોની કદર સારા માણસોથી થાય છે.

પાઠ ૩૧ મો. બળદ ને દેડકો.

ખરી=સુકાષ	જીવ=પ્રાણી	બોલ=વચન
લીલો=નાનો	ચઢાઉ=અભીમાની	મમતે=ચડસે
તાનો થયો=ધરાયો	મમતી	ગળ=શક્તિ
લહેર=સપાટો	કુલાંચું=મોટું કચું	ઉપરાંત=વધારે
તકુકો=ઠંકો	વઠે=ભોગવે	

બોધ:—કદિ સમજવામાં ન આવે તેવી વસ્તુનો વિચાર કરવાથી અને ગળ ઉપરાંત મમતથી કામ કરવાથી દેડકો જેરી દશા થાય છે.

પાઠ ૩૨ મો. કપડાં પહેરવા વિષે.

ખરડાએલાં=ખગડેલાં	કુજે=કંપે	બફારો=ગરમી
બપરી=ખસી	ખાદી=ગજીઉં	બેદરકાર=પરવા વગરનો
ઉપકાર=ચુલુ	જીણું=પાતળાં	ટેવ=આદત

બોધ:—ઉનાળામાં પાતળાં અને શિયાળામાં જાડાં કપડાં પહેરવાં, કપડાં ધોએલાં પહેરવાં તથા ખરાબર પહેરવાં.

પાઠ ૩૩ મો. આંખનો ઉપયોગ.

બણેલા ગણેલાં=ભણીને અનુભવ	ફાટ=ચીરો	હું કહું=નજીક
ખામેલા	ખાત્રી=ચોકસાઈ	ખંતીલા=નાળજવાળા
ધંધો રોજગાર=	નિશાની=એકાણી	મેળવ્ય=પેદા કર્યા
વેપાર	શેલો=પત્થર	પુષ્કળ=બહુ
કરવા=ખીવા	ખરે=નક્કી	
	રાજમાગ=ધોરી રતો	

બોધ:—જે માણસો પરમેશ્વરે આપેલી ઇંદ્રિયોનો ઉપયોગ કરે છે તે માણસ સારી ખાતમી મેળવી શકે છે.

પાઠ ૩૪ મો. પ્રભુનો મહિમા.

મહિમા=મોટામ	પંખી=પક્ષી	સાર=સારી
જગપતિ=દુનિઆનો	શેઠતા=દીપતા	નર્વાર=નક્કી
ધણી	તરપાન=ઝાડનાં પાંદડાં	જીવતાં=જીવંત
જગ=દુનિઆ	કરાડ=મેખડ	મધુર=મીઠાં
રચી=ખનાવી	સિંધુ=દરિયા	નાદ=અવાજ
રચના=ખનાવટ	સરીતા=નદી	કળા=શોભા
રૂડી=સારી	ઘાટ=આરો	ચાવણું=ખેરાક
અપાર=ધણી	રણિઆમણી=શોભતી	કળા=અદ્ભૂત શક્તિ
સંસાર=દુનિઆ	વાટ=રસ્તા	કળી=એળખી
નવરંગી=જુદા જુદા	નગર=શહેર	સરજી=ખનાવી
રંગના	શિનળ=ટાઢો	સરજનહાર=પરમેશ્વર
ખીલતાં=ઉઘડતાં	ઠંડક=ટાઢક.	

૧ દુનિઆના ખનાવનાર પરમેશ્વરે દુનિયાની ખનાવટ ધણી સારી ખનાવી છે અને દુનિયામાં નાનાં મોટાં જીવો ખનાવ્યાં છે.

૨ તરેહવાર રંગનાં જુલો ખીંકી રહ્યાં છે અને પક્ષીઓ ગાયન કરે છે. પાંખ ઉપરના અને ઝાડના પાંદડાંના સુંદર રંગો શોભા આપે છે.

૩ મોટા મોટા પહાડો, ઉંચા ટેકરા, દરિયા અને નદીઓના ઘાટ શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આ બધી સુંદર રચના ખનાવી છે.

૪ શિયાળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે અને ઉનાળામાં સૂર્યનો ખરેખરો તાપ પડે છે.

૫ ચોમાસાના દહાડામાં વરસાદ વરસે છે અને ઝાડે ફળો જાટકતા દેખાય છે. વળી મોર મધુર અવાજ કરે છે તે જો. (ટૌકા)

૬ ચંદ્રનું તેજ અજવાળીઆમાં આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં (ચંદ્રચંદ્રા) તારાના તેજનો પ્રકાશ સારો દેખાય છે.

૭ મોટા મોટા મેદાનો રમતગમતને માટે બનાવ્યા છે, અને વેલા ને પાન પાણીમાં કેવાં તરે છે ?

૮ જોવાને આંખ આપી છે, અને સાંજળવાને ધાન આપ્યા છે જોલવાને જીભ બનાવી છે. હે ! ભગવાન એ તેં બહુ બહુ સારું કર્યું છે.

૯ દાંતની સાથે ખોરાક આપી ધણોજ ઉપકાર કર્યો છે. દુનિઆના બનાવનાર પરમેશ્વરની અદ્ભૂત શક્તિ કાષ્ઠથી પરખી શકાય તેવી નથી (આવા પ્રભુને આપણે રહેજ પણ જીલવો નહિ).

પાઠ ૩૫ મો. વસંત ઋતુ.

વિશાળ=મોટી	ખેલે=રમે	કાર=માણુ
છજેલ=પથરાએલી	ચૌટુ=ચળર	સ્વાદે=દહેજત
તંબુ=ડેરા	ચોક=ચોગાન	જન=માણસ
રૂપ=આકાર	ગુજર=ગણગણાટ	શીતળ=રાતું
પક્ષવ=પાન	નવરંગ=તરેહતરેહના	નાર=પાણી
રહોય=શોભે	ખીલી=ઉધડી	સુખીઉં=આરોગ્ય
ખેશ=સારું	મોર=આંખનાં પુલ	
ધોળી=બનાવી	ચંદ્રની=ચંદ્રનું અજવાળું	

(૧) મોટા વડપર પથરાએલા વેલા જાણે તંબુ તાણેલી હોયતી તેવા દેખાય છે. કેળ, નાળિયેરી ને તાડ જે ઝાડો, ધમ્મ, વાવટાના આકાર જેવાં જણાય છે.

(૨) ઝાડનાં પાન પાટી જવાથી પીળાં થઈ જમીનપર ખરી પડે છે. પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવવાથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે.

(૩) કાયલ મધુરાં વચન બોલે છે. અને મેના પોપટ આનંદ કરે છે. તેતર, કબૂતર વગેરે બીજાં પક્ષીઓ રાગ કાઢીને ગાય છે અને સાઈં નાચે છે.

(૪) કેસુડાનો રંગ બનાવી લોકો હોળીની રમત રમે છે, બ-ગીચામાં ફુવારા ઉડાડે છે અને બજાર ચોકમાં પાણીનો છંટકાવ કરે છે.

(૫) ભમરાઓ ગુંજાર કરે છે, અને ઝાડોપર તરેહતરેહના થણા રંગ દેખાય છે આખાપર મોર શોભા આપે છે અને ચારે તરફ ચંદ્રનો પ્રકાશ ખીંચી રહ્યો છે.

(૬) માણસો શીખંડને મીઠાશથી ખાય છે અને ઠંડુ પાણી પીએ છે. દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાના પવનથી શરીર સુખી રહે છે.

તા. ૬—ઉનાળાની બે ઋતુ ૧ વસંત, ૨ ગ્રીષ્મ. ગ્રીષ્મનું વર્ષુન ત્રીજામાં છે.

બીજી ચોપડી ભાગ ૨.

પાઠ ૩૬ મો. દિશાઓ.

હાર=ઓળ	અંધ થાય છે	ઓળખવી=ભણવી
હસરતશાળા=હસરત	સામસામી=એકબીજાની	પીડ=વાંસો
કરવાની જગા	ઉલટી	કઠણુ=અધરી
આથમે છે=દેખાતો	ઓળો=પડછાયો	

દિવસે દિશા બાણુવાની રીત—જે બાણુ સૂર્ય ઉગે છે તે પૂર્વ, અને આથમે છે તે પશ્ચિમ સવારે. સૂર્યની સામે ઉભા રહીએ

તો જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ અને ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર દિશાઓ છે.

રાત્રીએ દિશા જાણવાની રીત—ઉત્તર તરફ એક તારા થાય છે. જે હંમેશાં એકજ જગ્યાએ રહે છે. તે ધ્રુવના તારાને નામે ઓળખાય છે. તે દિશા તે ઉત્તર અને તેની સામેની તે દક્ષિણ-વળી એ તારા તરફ હોવા રહેતાં જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની તે પશ્ચિમ દિશા.

નકશાની દિશા—નકશાનો ઉપરનો ભાગ ઉત્તર, અને નીચેનો દક્ષિણ-નકશા મામે હોવા રહેતાં જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ દિશા.

પાઠ ૩૭ મો. નિશાળનો નકશો.

એસતું વરસ=કારતક	ભાનભાતનાં પાડેલાં	મધ્યમા=વચમાં
સુદ ૧	ચિત્ર	સરસ=મારો
સાથીઆ=આંગણુમાં	ભાન=ખગર	ખાલી=પડતર

પાઠ ૩૮ મો. ગામનો નકશો.

દોરી=ચીતરી	ગોચર=ગાયોને	વહે છે=ખપ છે
નિશાન=એવાળી	ચરવાની જગા	મથક=ઠેકાણું

પાઠ ૩૯ મો. ગામ બહારની સહેલ.

વગડો=જંગલ	વહેળો=વેકળો	વહેળુ=વહેતું પાણી
સહેલ=ગમત	કાંઠો=કિનારો	(ગતિ)
પાપડ=ખીડ, ઠેરને	ભાડું=કાંઠા ઉપરની	હોડી = મજૂરો
ચરવાની જગા	રેતાળ જગા	પાળ=કિનારો
પાળે=કાર	ક્યારડા=નવાં ખેતર	નજરે પડ્યા=દેખાયા
સુગમ=સહેલું	મસ=તણું	

ખુણા—એ દિશા વચ્ચે આવેલો ભાગ-પૂર્વ ને ઉત્તર વચ્ચેનો ખશાન ખુણો-પૂર્વને દક્ષિણ વચ્ચેનો અગિનખુણો, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ

વચ્ચેનો નૈઋત્ય-અને પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચેનો વાયવ્ય એ પ્રમાણે ચાર ખુણા છે.

પાઠ ૪૦ મો. ગામના અધિકારીઓ.

વાળુ=માંજે ખાતું તે	મંધ=ખરાબ વાસ	ઝકાંધી નાણાં મળે
મોસાળ=મામાનું ઘર	મામલનદાર=વહીવટદાર	તે પ્રકારનો લખેલો
મઝા=ગમત	રાવણીઓ=ચેત્રી પાત	કામળ)
ચોગે=પટેલ તલાટી	ટલાટી=મહેસૂલ ઉચ.	ટપાકી=પાલના કા-
લોદોને જેસવાની	રાવનાર મહેનો	બળો વેચનાર
જગા	હંડી=મનીઓડર (જે	

ગામના અધિકારીઓ—મુખી, મતાદાર, રાવણીઆ, તલાટી, પોસ્ટમાસ્ટર, ગાર્ડન વગેરે.

બીજી ચોપડી ભાગ ૩.

પાઠ ૪૧ મો. સવાર અને સાંજ.

સોનેરી=સોનાના	વનસ્પતિ=ઝાડ છોડવા	આખર=છેવટ
રંગ જેવું.	વિગેરે.	ચોતરફ=ચારેખાળુ
ધકધકતા=ધકતા	લહેર=મોઝાં	ધોધાટ=ઘડમઝાટ
કલોલ=આનંદ	નરમ=ધીમો	સોર=અવાજ

સ૦ દિવસના પેટલા ભાગ છે અને ક્યા ક્યા ?

જ૦ ત્રણ. ૧ સવાર, ૨ બપોર ૩ સાંજ.

સ૦ સવાર કોને કહે છે ?

જ૦ સૂર્ય ઉઠે તે વખતને.

સ૦ સવારમાં આકાશ કેવું દેખાય છે ?

- જા૦ સોનેરી રંગનો સૂર્ય પૂર્વમાં દેખાય છે અને ઘોળા વાઢળાની કારો દેવતા જેવી લાક્ષ દેખાય છે.
- સ૦ સૂર્યનો સોનેરી રંગ ક્યારે બદલાય છે ?
- જા૦ સૂર્ય ઉંચો આવતો જાય તેમ તે ચળકતો ઘોળા રંગનો થાય છે.
- સ૦ સૂર્યના ઊગવાથી શું થાય છે ?
- જા૦ રાતનું અંધારું જતું રહી અજવાળું થાય છે એટલે સવાર થાય છે.
- સ૦ સવાર દુનિયાને શું ઉપયોગી છે ?
- જા૦ લોકો, પશુ, પક્ષી સર્વે પ્રાણીઓ પોતપોતાને કામે વળગે છે.
- સ૦ સવારમાં પવન કેવો વાય છે અને વનસ્પતિ કેવી દેખાય છે ?
- જા૦ સવારમાં પવન ઠંડો આનંદ આપે છે અને વનસ્પતિ ખીસેલી દેખાય છે.
- સ૦ સવારની ઠંડક ક્યારે ઓછી થતી હશે ?
- જા૦ સૂર્ય માથે આવે ત્યારે બપોરે.
- સ૦ બપોરે ઠંડક ઓછી શા કારણથી થતી હશે ?
- જા૦ બપોરે સૂર્યનાં કિરણ સીધા પડે છે તેથી તાપ લાગે છે અને સવાર સાંજ પડે છે તેથી તાપ જણાતો નથી.
- સ૦ બપોર પછી સૂર્ય આથમતા માંડે તે વખતને શું કહે છે ?
- જા૦ સાંજ પડી કહે છે.
- સ૦ સૂર્ય આથમતી વખતે આકાશનો રંગ કેવો દેખાય છે ?
- જા૦ આકાશ રાતું દેખાય છે.
- સ૦ સાંજે દુનિયાનો દેખાવ કેવો થાય છે ?

જા૦ પશુ, પક્ષી માણસો કામકાજથી પરવારી ધર તરફ પાછા ફરે છે. ઘેરઘેર દીવા થાય છે. અને ઘોષાટ બંધ થતો જાય છે.

પાઠ ૪૨ મો. હુવા ને પવન.

કુંકાય છે=વાય છે		ઝપાટો=સપાટો		કચરો=બગદો
શું ગળાઈ=અકળાઈ		ધસડી=ખેંચી		અકળામણ=ગભરામણ

સ૦ હવા કોને કહે છે ?

જા૦ શ્વાસ લેવાના કામમાં આવે ઝોટલે હાલે ચાલે નહિ તેવા અસ્થિર પવનને.

સ૦ પવન કોને કહેવો ?

જા૦ હવા હાલે તેને પવન વા, કે વાયરો કહે છે.

સ૦ પવન ઘણો વાય તેને શું કહે છે અને તેથી શું થાય ?

જા૦ પવનનું તોફાન થાય તેને વાવાઝોડુ કહે છે. અને તેથી જાપરા પરનાં નળીઆં ઉથલી પડે છે અને ઝાક મૂળમાંથી ઉખડી પડે છે.

સ૦ પવન ન હોય તો શું થાય ?

જા૦ દરિઆપરનાં વાદળાં પવન ન હોય તો ન ધસડાઈ આવે અને વરસાદ ન આવે, દરીઆમાં વહાણો ન ચાલે, પુલમાંનો વાસ ન ફેલાય, વગેરે વગેરે.

સ૦ વરસાદ ન હોય તો શું થાય ?

જા૦ પાણી ન મળે, અનાજ ન પાકે અને પ્રાણી માત્ર નાશ પામે.

સ૦ હવા ન હોય તો શું થાય ?

જા૦ શ્વાસ ન લેવાય અને તેથી સર્વ પ્રાણી નાશ પામે.

સ૦ હવા ક્યાં ક્યાં રહેલી હોય છે ?

જા૦ હવા શિવાયની કાષ જગાજ નથી. જે વસ્તુ ખાલી દેખાય છે તેમાં પણ હવા રહેલી હોય છે.

પાઠ ૪૩ મો. ચાક.

કણુ=રજકણુ	યુરો=મુકો	વેહ=કાણી
પીગળતો=ઓગળતો	કાલ=ઝો કેલ	છિદ્રો=કાણી
નિર્દય=દયા વગરનો	કહાણી=ચાત	ચાંચરા=અણીવાળાકાદળા

સ૦ ચાકની ઉત્પત્તિ કહો ?

જા૦ દરિઆમાંના જીણાં જીવોએ દરિઆની તળીએ બનાવ્યો અને દરિઆનું પાણી સુકાઈ ખસી જવાથી તે જમીનને ઊંડી ખોદી માણસોએ કાઢ્યો.

સ૦ દરિઆનું પાણી આધું શાથી ખસે છે ?

જા૦ માટી કાંકરા, કાંકરી વગેરે ભરાઈ જવાથી ત્યાંથી પાણી ખસે છે એટલે જમીન થાય છે.

સ૦ ચાક કેવો હોય છે, તેમાં શા ગુણુ રહેલા છે અને તે શા કામમાં આવે છે ?

જા૦ ચાક ઘોળો હોય છે. તે પોચો ચુરો થાય તેવો. પીગળે તથા ઓગળે નહિ તેવો, નકકર અને પાણી ચૂસનારો તે લખવાના કામમાં આવે છે તથા તેનો ચૂનો થાય છે,

સ૦ ચાકનો ચૂનો શી રીતે થાય છે ?

જા૦ ભટ્ટીમાં નાખી ખુબ બાળી પછી તેને બહાર કાઢી પાણી રેડે છે એટલે ચૂનો થાય છે,

સ૦ ચૂનો શા કામમાં આવતો હશે ?

જા૦ ઘર ઘોળવા તથા ઘર બાંધવાના કામમાં આવે છે.

સૌં ચુનાનો કાલ બનાવવા શું કરવું પડે ?

જૌ ચુનાનો ચૂરા કરી પાણી રડી રેતી ભેળવે કાલ થાય છે.

પાઠ. ૪૪ મો. તાંબુ અને વાસણ.

બહેર=બહેરાટ

થર=પડ

સિક્કા=ચલણી નાણું

મણિ=ઉટકી

ટંકશાળ=નાણું

બાઝેલો=વળગેલો

પાડવાની જગા

સૌં તાંબું એ શું ચીજ છે ? ક્યાંથી નીકળે છે ? અને કેવું નીકળે છે ?

જૌ ખનીજ બદાર્ય છે. તેને ધાતુ કહે છે. તે જમીનમાંથી નીકળે છે. તે વખતે રાતું ને ચળકતું પણ માટીવાળું હોય છે. લો-હાની પેઠે ભેળવાળું હોતું નથી.

સૌં તાંબુ શા કામમાં આવે છે ?

જૌ લોટા, કથરોટ, પવાલાં, ખેડાં વગેરે વાસણો બનાવવાના કામમાં આવે છે, તથા પાછ, પૈસો, ઢબુ વગેરે નાણું બનાવવાના કામમાં.

સૌં જમીનમાંથી કાઢ્યા પછી તેનું નાણું ને વાસણો શી રીતે બનાવે છે ?

જૌ દેવતાપર તપાવી ગાળી ને પછી પતરાં બનાવે છે. પછી તેનું નાણું અને વાસણો બને છે.

સૌં વાસણોને નાણું કાણુ બનાવતું હશે ?

જૌ વાસણો કંસારા બનાવે છે અને નાણું સરકાર ટંકશાળમાં પડાવે છે.

સૌં કંસારા વાસણો શી રીતે બનાવતા હશે ?

જૌ પતરાં કાપીને પછી તેને ટીપીને વાસણુ બનાવે,

સૌ તાંબુ શાનાથી કપાતું હશે અને દીપવાથી શું થતું હશે ?

જૌ તાંબુ મોટી કાતરથી કપાય છે દીપવાથી કટ વળે છે.

સૌ તાંબાના ગુણ બોલો ?

જૌ નરમ પોચું હોય છે કટ કપાય તથા દીપવાથી કટ વળે તેવું રાતું ને ચળકતું હોય છે.

સૌ તાંબુ હંમેશાં ચળકતું રહેતું હશે કે ?

જૌ તાંબાના વાસણ ખુદશા રહેવાથી ઝાંખા પડે છે. (હવા લાગવાથી) ખાટી ચીજ કે ટાઢ પાણી ભરી રાખવાથી ખામે છે.

સૌ ઝાંખા વાસણને ચળકાટ લાવવા અને કાટ ન ખાઝવા દેવા શું કરવું પડે ?

જૌ વાસણને માંજવાં પડે અને કલાઈ દેવાવવી પડે જેથી ઉજળાં અને કાટ વગરનાં રહે.

સૌ કાટ ક્યારે ખાઝેલો સમજવો ? અને કાટ ખાધામાં આવે શું થાય ?

જૌ લીલો રંગ દેખાય ત્યારે કાટ ખામેલો સમજવો અને તે ઝેરી હોવાથી મરી જવાય [ખાધે]

સૌ તાંબાના પતરાંને દીપે અવાજ કેવો નિકળે ? અને તાંબાના કાટને શું કહે છે ?

જૌ અવાજ ટંટંટં થાય છે અને કાટને જંગાલ કહે છે,
પાઠ ૪૫ મો. પિત્તળ અને પિત્તળનાં વાસણો.

મળગરી=ગરકવાં તાસકો=ઢાંકણાં સરતુ=સોંધુ

સૌ પિત્તળ એ કેવો પદાર્થ છે અને કેવી રીતે થાય છે ?

જૌ મિશ્રધાતુ છે, અને તે બીજી ધાતુઓની માણસે બનાવેલી મેળ-

વણી છે, આથી પિત્તજને ખનિજ પદાર્થ ન કહેવાય.

સ૦ પિત્તજ કથી ધાતુઓની મેળવણી છે, અને તે શી રીતે થાય છે ? પિત્તજ એ જસત અને તાંબાની મેળવણી છે. તેને ખૂબ તપાવવાથી પીત્તજીને મળી જાય છે.

સ૦ પિત્તજના ગુણ કહો ?

જ૦ કઠણ, પીણું ચળકતું છે.

સ૦ પિત્તજનું શું શું અને છે ?

જ૦ વાસણ, રમકડાં, તાળાં, મળગરાં, કળો, સાંકળો વગેરે.

સ૦ પિત્તજનાં વાસણ શાથી કટાય છે ?

જ૦ ખાટી ચીજ ભરવાથી.

સ૦ તાંબા અને પિત્તજમાં ચળકાટ અને કાટ બદલ રહેલો તદ્દા-વત બતાવો ?

જ૦ પિત્તજનાં વાસણ ખૂબ ચળકતાં રહે છે તેવાં તાંબાનાં રહેતાં નથી. અને પિત્તજનાં વાસણમાં તાંબાની પેઠે કટ કટાતું નથી પિત્તજ કઠણ અને તાંબુ નરમ વગેરે.

સ૦ કાટ ન આવે માટે શું કરવું પડે ?

જ૦ કલાઈ દેવરાવવી પડે.

સ૦ પિત્તજ સોંધુ કે તાંબુ ?

જ૦ પિત્તજ. (હાલમાં તાંબુ સોંધુ છે.)

પાઠ ૪૬-૪૭ મો. જુદી જુદી જાતનાં ઘાસ.

કુંમળું=કુણું
ચરાઉ=ચરીને
પેટ ભરનાર
ગંજ=ઢગલો
સુગંધ=સારીવાસ
ખુબળો=ખસ

અતર=સુંગધીદાર
સત્વ
જડ=મૂળ
ચમરી=કુમતું
વાટ=રસ્તો
પેર=પીરાઇ; શેરડીની

પીરાઇને કાતરી કહે છે.
છડીને=ખાંડીને
ખસડી=સુકું ઘાસ
મહિકાઠો=મહિનદીપર
આવેલો ભાગ

- સ૦ ધાસ શા કામમાં આવતું હશે અને ધાસ કોને કહેવાય ?
- જ૦ લીલા અને સુકા ચારાને ધાસ કહેવાય. તે ઢોરના ખાધામાં છાપરાં છાવાના કામમાં, સાદડી, સુપડાં વગેરે વસ્તુઓ બનાવવામાં, ઢોરડાં વણવામાં, દવામાં સુગંધીદાર તેલ અત્તર બનાવવામાં અને માણસના ખાધામાં પણ આવે છે. વગેરે વગેરે બધા કામમાં આવે છે જે કંઈ કામમાં આવતું નથી તે બાળવામાં આવે છે.
- સ૦ ધાસ માણસ ખાય અને અનાજ ન ખાયતો, ફેર હોયતો બતાવો ?
- જ૦ સુધાનેલું ધાસ તે અનાજ-ધાસનાં સ્વાદીષ્ટ બીજાંને ખેતરમાં વાવી ધાસની ઉત્તમ જાત બનાવી તેમાંથી સારો ભાગ લઈ લીધો અને તેનું નામ અનાજ પાડ્યું. એવું ઉત્તમ ધાસ તેને અનાજના નામે માણસો ખુશીથી ખાય છે. (ધાસનો ઉત્તમ ભાગ તે ધાસનાં બી)
- સ૦ થોડાં ધાસનાં અને અનાજનાં નામ આપો ?
- જ૦ ઝીઝવો, બાજરો, દામ, સામો—વગેરે—બાજરી, ધઉં, મગ, ચણદાં વગેરે.
- સ૦ કયા અનાજનાં ધામ ઢોર ખાઈ શકે ?
- જ૦ બાજરી, જીર વગેરેના પુળા, કેદરા, ડાંગિર વગેરેનું પગણ; ધઉંનું કુવણ; તુવેર, મગ, મક, અડદ વગેરેનું ગોતર વગેરે.
- સ૦ દાબને વરતવાની રીત બોલો ?
- જ૦ મુળીયાં મોટાં સોયા જેવાં ને જાડાં અને પાંદડીની કોર ધારવાળી હોય છે.

- સાં ૬૫૦ દાઢવાળા ખેતરને નુકસાન હોય તે બતાવો ?
- જાં ૬૫૦ મૂળીઆ જમીનમાં હાંડા ઉતરેલાં હોય છે. અને હળવડે ખેડવાથી નિકળતાં નથી તેથી અનાજ થોડું પાકે છે.
- સાં ૬૫૦ ઝીંઝવાના ગુણુ ખોલો અને ક્યાં ખાસ ઢોરને વધારે બાવે ?
- જાં ૬૫૦ ઝીંઝવો ચગઉ ઢોરને બહુ બાવે તેને મુકરી પુળીઓ બાંધી ગંજી કરી મૂકાય છે. ઝીંઝવો બાજરો, અનાજનું ખાસ અને ઝોતર ઢોરને બહુ બાવે છે.
- સાં ૬૫૦ મોથ શા કામમાં આવે છે તે ખોલો ?
- જાં ૬૫૦ ચીડાની મોથ કહે છે તે ખુજળી, કાંદરપર ધસી ચોપડવાના (દવાના) કામમાં આવે છે. ધુપેલને સુગંધવાળું કરવાના કામમાં અને અત્તર કાઢવાના કામમાં આવે છે.
- સાં ૬૫૦ મોથને વર્તવાની રીત ખોલો ?
- જાં ૬૫૦ મુળીઆપર ઝોળ ગડીઓ હોય છે તે સુગંધ આવે છે.
- સાં ૬૫૦ દરો કે ધરો જમીનમાં કેવી રીતે રહે છે અને તેને પરખવાની રીત ખોલો ?
- જાં ૬૫૦ ઝીંઝી ઝીંઝી સોય સરખી પાંદડી જેવું હોય છે. તેની દાંડી જમીનપર ફેલાયલી હોય છે અને એવી જડ બાલી રહેલી હોય છે કે ગમે તેટલી કાઢીએ તોય ફરીફરીને ઉગે.
- સાં ૬૫૦ સરકટની વાસ ઢોરને કેવી લાગે ? તમારે જોઇએ તો કદ ક્યાંથી લાવશો ? તેની કયી કયી ચીજો બને છે ? વાસ ઢોરને ગમતી નથી તેથી ખાતાં નથી. પાણીની જવાની જગા આગળ થાય છે. સળીઓની સંદડીઓ, સુપડાં, ટોપલીઓ બનેછે.
- સાં ૬૫૦ સરકટ બીજા શા કામમાં આવે ?

જૌ૦ એની પાંદડી તમાકુના પડા બાંધવામાં અને પાંદડીને કુટી પલાળી મુંજ બનાવી પછી દોરી બનાવે છે.

સૌ૦ ધાસ શી રીતે બાય છે ?

જૌ૦ વાવેથી અને વરસાદ આવે એની મેળે પણ હોજે.

સૌ૦ સઠિા અને પરાળમાં શો ફેર ?

જૌ૦ સઠિા જડો હોય અને પરાળ પાતળું હોય બાકી ફેર નથી. બન્ને ધાસ કહેવાય.

સૌ૦ પેર કે કાતળા એટલે શું ?

જૌ૦ ધાસની સળાના એક ગઠિાથી બીજા ગઠિા મુધીની જગા.

પાઠ ૪૮ મો. ખેડુત ને હળ.

સખત=આકરી

ભાથુ=ખાવાનું

ભાથુ=સૂર્ય

કાદ=ગાય, બળદ, બેંસોને

બાંધવાની જગા

નીરૂંધું=નાંખુધું

કૌવતવાળું=જેરવાળું

સડ=ઝેડ

ધુસરી=ધુસરી

સૌ૦ ખેડુતનું કામ ખોલો ?

જૌ૦ જાતે ખેતી કરે એટલે સવારે દાળ જોડી ખેતરમાં જાય. વળી બળદને નારવું, પાણી પાવું, બાંધવું, ખેતરમાં જઈ જમીન ખેડી, ખાતર નાખી કસ વાળી બનાવે વજેર વજેર.

સૌ૦ ખેડુતોને ખાવાનો વખત ક્યારે થતો હશે ?

જૌ૦ બપોર પછી અને સાંજે.

સૌ૦ ખેડુતનો સ્વભાવ, શરીર, અને ખાણાનું વર્ણન કરો ?

જૌ૦ મહેનતુ, શરીર મજબુત અને કૌવતવાળું. ખાણામાં બપોરે સખત કામથી પરવારી ખેતરમાંજ રોટલા, અથાણું મરચું કેાઈ વખત દાળ અને ચટણી (ભાથુ) મળે છે. સૂર્ય નમવા માંડે એટલે મહેનત શરૂ કરે છે અને સાંજે છાશ કે દૂધ રોટલો વૈર જઈ ખાય છે.

સ૦ ખેડુતની ઉંચ ફેવી હોય છે અને તેનું કારણ ?
જ૦ ખેડુતની ઉંચ સારી ખરેખરી હોય છે અને તેનું કારણ બહુ
કામ કરી ચાકી ગયેલો હોય છે.

સ૦ હળ કાણુ બનાવતું હશે ?

જ૦ સુથાર

સ૦ હળની કાશ કે હળપુણી કાણુ બનાવતું હશે ?

જ૦ લુહાર.

સ૦ હળના ભાગ કહો ?

જ૦ મૂળ ભાગ હળનું તુંડું અને છેડ. તુંગાનો ઉપનો ઝાલવાનો
ભાગ તે છેડો. છેડાના તુંગામાં કાશ અને ચપડું જેનાથી
જમીન ખેડાય છે.

સ૦ હળનો ઉપયોગ ?

જ૦ હળથી ખેડીને જમીન પોચી કરી શકાય.

સ૦ પોચી જમીન શું ફાયદો કરે ?

જ૦ પાણી પી શકે. પોચી ધવાથી બી વહેલાં ઉગે.

રે=હે

ખેડુત=ખેતી કરનાર

ખરે=સાચે, નક્કી

તાત=માપ, પૂજ્ય

ગણાયો=મન.યો

જન=માણુસ

વસ્ત્રો=દુગડાં

બાવ=હોશે, રેતથી

સહે=વહે, ખમે, ભોમવે

તાપ=નડેક

મહેનત=મજુરી, ઉલોમ

સધળો=મધો [ભાવતો

પાળતે=જીવાડતો, ન-

તુંજ=તું

ગણાયો=દેખાયો

ધાન્ય=અનાજ

લઠું=મજબુત, અલમરત

સદા=દમેશાં; રોજ

સંતોષ=જ મળે તથી

રાજ રહેવું તે

ઉત્તમ=સૌથી સારું, શ્રેષ્ઠ

પરઉપકારી=ખીખનું

સારું કરનારી

નિપજાવે=ઉપજાવે

અમ્ન=અનાજ

સહું=મધા

જીવ=પ્રાણીઓ

ધરે=પહેરે

ખરી=સાચી

ખાંત=ચીવટ, માળજ

દીએ=આપે

શિખ=શિખામણ

(૧) હે ખેડુત ! તું, ખરેખર આ દુનિયાનો બાપ મણાય છે. (કારણ કે જે અનાજ તું પકવે છે તેથી ફનીઆતું પોષણ થાય છે.)

(૨) તું કપાસ, ફળ, ફુલ, ધાસ અને અનાજ વગેરેને પકવે છે તે અનાજ બધા જીવ ખાય છે. અને માણસો હોશિયી શરીરે લુગડાં પહેરે છે.

(૩) તડકો અને વરસાદ વેઠે છે. તું ધણી સખત મહેનત કરે છે. શરીરે મજબુત (લઠ) અને હમેશાં સંતોષમાં રહે છે.

(૪) ખેતી એ ખરેખર ઉત્તમ અને પારકાનું સાફ કરનારી છે; ખરા દીલથી હોશ રાખીને કામ કરવાની દુનિયાના માણસોને તું સારી શિખામણ આપે છે.

પાઠ ૪૯ મો. ડાંગર.

ટાંકણે=વખતે

પાલવાળાં=કિનારા-
વાળાં

લીલાછમ=ધણું લીલાં

સ૦ ડાંગર ક્યાં થતી હશે?

જ૦ ક્યારકામાં.

સ૦ ક્યારડા એટલે શું ?

જ૦ મોટી મોટી પાળવાળા ખાડા જેમાં પાણી ભરાઈ રહે તેવી જગા.

સ૦ ડાંગર રોપવાની રીત કહો ?

જ૦ નાના ક્યારામાં ડાંગર વાવે છે. તેના ઉગેલા છોડને ધર કે તરફ કહે છે. પછી એ તરફ ખેડી રાખેલા ક્યારામાં સારો વરસાદ પડે છે ત્યારે ક્યારામાંથી ધર ઉખેડી લાવી ક્યારડામાં છુટું છુટું રોપે છે.

સ૦ ડાંગર રોપતાં બેડુતને શું કુઝ હોય છે ?

જ૦ ડાંગર રોપતી વખતે ધણું ખર્ચ વરસાદ પડતો હોય છે અને કાઢવ કીચડમાં કામ કરવુંજ પડે છે.

સ૦ ડાંગરના રંગની મુળની અને પછીની સ્થિતિ કહો ?

જ૦ ડાંગરનાં ધરૂ લીલાં હોય છે તે મોટાં થઈ પાકે છે ત્યારે પીળી થાય છે.

સ૦ ડાંગર પાક્યા પછી તેને ચોખા કાઢવા શું કરવું પડે છે ?

જ૦ સુકવે છે, પછી તેના પુગા ખાંધી ખજીમાં લેઈ જાય છે. ત્યાં પરાળને દાણા છૂટા પાડે છે. દાણાને ખાંડવા ભરડવાથી છોડાં તથા ચોખા છૂટા પડે છે.

સ૦ ડાંગરને સારી બનાવવા શું નોંધએ ?

જ૦ કાળી જમીન અને વધારે પાણી

પાઠ ૫૦ મો. શેરડી.

પડછા=પાંદડાં

પીત=પાણી પા-

એલું ખતર

તરકારી=સાકભાજી

ડુકર=ભુંડ

છારી=તરી

પાકટ=પાકી

ખટ=ખડો

સ૦ શેરડીના રાડાને શું કહે છે ?

જ૦ સઠો.

સ૦ શેરડીની જાતનાં નામ બોલો ?

જ૦ ઘોળી શેરડી અને લાલ શેરડી.

સ૦ ઘોળી અને લાલ શેરડીના ગુણમાં શો તફાવત છે ?

જ૦ તફાવત નથી. ફક્ત રંગ ફેર છે.

સ૦ શેરડીમાંથી શું બને છે ?

જ૦ ગોળ, ખાંડ, સાકર.

- સ૦ શેરડીમાંથી ગોળ બનાવવાની રીત કહો ?
- જ૦ શેરડીને કાલુમાં પીલી રસ કાઢે, એ રસને તાવડામાં નાંખી ઉકાળે, એટલે મેલ તરી આવે અને રસ જડો થતો જાય. મેલને કાઢી નાંખે અને રસ બહુ જડો થાય ત્યારે ઉતારી ટાઢે પાડે તેજ ગોળ થયો કહેરાય.
- સ૦ શેરડી શી રીતે રોપતા હશે ?
- જ૦ બોંયને સારી રીતે ખેડી પુષ્કળ ખાતર નાખે પછી શેરડીની ટુંકી ગઠિા આંખો ઉપર દેખાય તેમ રોપે.
- સ૦ શેરડીને રોપ્યા પછી શું કરવું પડે ? એના બેગું બીજું શું થાય ? અને શેરડી ક્યારે તૈયાર થાય તે કહો ?
- જ૦ શેરડી રોપ્યા પછી પુષ્કળ પાણી પાવું પડે. એના બેગી આક્રમાજી (તરકારી) થાય અને શેરડી દસ અગિઆર મામે તૈયાર થાય છે.
- સ૦ શેરડી ક્યારે પીલાય ? શેમાં પીલાય અને પીલવાનું સાધન શાનું થાય છે ?
- જ૦ શેરડી પાકટ થાય ત્યારે સાંકા કરી કાલુ (કાલ) માં પીલાય છે, અને કાલ લાકડા કે લોઢાનો બનેલો હોય છે
- પાઠ પર મો. ભાત ને રોટલી.

સફેદી=ધોળાપર્ણ.

ખપ=કામ.

ઉજળો=ધોળો.

- સ૦ ભાત બનાવવાની રીત કહો ?
- જ૦ ચોખાને સારા ધોધ નાંખી પલાળી મૂકે પછી ઉના અગર ઠંડા ગમે તે પાણીમાં નાંખી દેવતા પર મૂકે એટલે ચોખા ચઢે. પછી વધેલા પાણીને કાઢી નાંખી આછા દેવતા પર મુકી ઉતારી લેવાથી સારો ભાત થાય.

સૌ બાતનો રંગ તથા ગુણ જોલો ?

જૌ સફેદ રંગનો હોય છે. પોચો, ઠાંત વગરનાં ધરડાં અને નાનાં બાળકો ખાંધ શકે તેવો અને પચવામાં હલકો.

સૌ રોટલી શાની બનતી હશે ? અને તેની બનાવવાની રીત કહો ?

જૌ ધઉંની જીણા લોટની રોટલી બને છે. લોટમાં પાણી નાંખી કણક બનાવે અને તેમાંથી થોડો થોડો ભાગ લેઈ મોળ લુઆ કરે છે. પછી આડણી કે ચાળી ઉપર વેલણથી ચટામણ (બાજરી વગેરેનો લોટ) નાંખી વણે છે. જેમ જીણી તેમ સારી વણાઈ કહેવાય પછી તેને દેવતાપર મૂકેલી લોઢીમાં નાંખે છે અને ચઢાવે છે. રોટલી બે બાતની થાય છે.

સૌ રોટલીના ગુણ કહો ?

જૌ બાતના કરનાં કઠણ. પચવામાં ભારે છે.

સૌ બાત ખાનાર નાનાં બાળક, ધરડાં અને સશક્ત માણસોને શી અસર થાય છે ?

જૌ નાનાં બાળક તથા ધરડાંને પચે છે અને સશક્તને વહેલી ભુખ લાગે છે.

સૌ રોટલી ખાધા પછી નાનાં છોકરાં, ધરડાં માણસ અને સશક્તને શું અસર થાય છે ?

જૌ રોટલી નાન છોકરાં અને ધરડાંઓને જલદી પચતી નથી અને તેથી કેટલીક વખત તુકશાન થાય છે. અને સશક્તને તો જલદી ભુખ લાગતી નથી તેથી કામ સારી રીતે કરી શકાય છે. સશક્ત માણસોમાં રોટલી ખાધાથી તાકાદ વધે છે.

પાઠ પર મો. મધમાખી.

મુઝા=આશા

માદા=નારી

પંડે=પોતે

હુકમ=આજ્ઞા

નર=પુરુષ

માલ=ચીજ

સૌ મધમાખો કેટલી જાતની હોય છે અને શું શું કામ કરે છે ?

જૌ ત્રણ જાતની. ૧ રાણી જે ઈંડાજ મુકવાનું અને હુકમ કરવાનું કામ કરે છે. ૨ કામ કરનારી માખીઓ જે મધ એકઠું કરે છે; બચ્ચાંને ખવાડે છે; અને મધપૂડાનું રક્ષણ કરે છે. ૩ નર-જે કંઈ કામ ન કરતાં આજસુ યજ્ઞ પડી રહે છે.

સૌ કામ કરનારી માખીઓ મધ ક્યાંથી એકઠું કરે છે ?

જૌ ફૂલોમાંથી મીઠો રસ ચૂસી લાવે છે.

સૌ મધપુડો કોને કહે છે ? તેની રચના કેવા પ્રકારની હોય છે ? અને તેનો માખીઓ અને માણસો કેવો ઉપયોગ કરે છે ?

જૌ મધમાખીઓને રહેવા માટેનું અને પોતાનો ખોરાક રસ તેને એકઠું કરવાનું ઘર તે મધપુડો. આ ઘર અનેક જ ખુણીમાં ખાનાંનું હોય છે તેમાં વળી નાનાં તથા મોટાં બે પ્રકારનાં ખાનાં હોય છે. નાનાં ખાનામાં ઈંડાં તથા મોટાં ખાનામાં રાણી થવા લાયકનાં ઈંડાં મૂકે છે. માણસો આ મધપુડામાંથી મીણ અને મધ જુદાં પાડે છે.

સૌ મીણ શું છે ?

જૌ ખાધેલા મધનું માખીઓએ બનાવેલું તે મીણ. (સત્વ)

સૌ મધમાખીમાં નર અને માદનો તફાવત કહો ?

જૌ નરનો પાછલો ભાગ જરા ગોળ તથા તે આજસુ હોય છે વળી તેને ડાંખ હોતો નથી.

સૌ નરનો આવરદા કેટલો હશે ?

જૌ ત્રણ માસ.

સૌ મધમાખના દુશ્મન સામેના બચાવનું સાધન કહો તથા તેના ધરનું અને શરીરનું શી રીતે જાતન કરે છે તે કહો ?

૪૦ દુશ્મન સામે ડાખના સાધનવડે એક સંપત્તી હુમલો કરે છે.
શરીર સ્વચ્છ રાખે છે. ઘર સ્વચ્છ રાખે છે અને પોતાના
ધરમાં ખીખાં જાતુંને પેસવા દેતી નથી.

સ૦ મધપુડો કાણુ લાવતું હશે ?

૪૦ વાધરી અને તેના જેવું કામ કરનારાઓ.

સ૦ શી રીતે લાવતા હશે ?

૪૦ નાચે ધુણી કરી માખોને ઉડાડી મૂકીને મધપુડો લે છે. મધ-
માખીના હુમલાથી બચવા કામગીરી ઓઢે છે.

મે'નતુ=ઉછોગી
હુમર=કસખ, હિકમત
કળા
તણી=ની
મનહર=મનહરીતેતે
મોહ પમાડનાર
મધપુડો=મધમાખીના
ધરને મધપુડો કહે
છે. કારણ કે તેમાં
તે મધ ભરી રાખે છે

રચે=ખનાવે
રસ=સ્વાદ
તતકાળ=તે વખતે
મીઠું=ગળ્યું
ચૂશી=સોષી
સરે=થાય
અપાર=ધણી
મોહું=મહાભારત,
જંગી
ડાહી=સમજણી

ચોકખી=સાફ, સુધક
દિસં=દેખાય
આળસ=સુસ્તાઈ, એટી
પણું
તને=છોડે, મૂકે
તમ મ=મધું
ઉછોગી=કામમાં મચી
રહેનાર. મહેનતુ
પંકાય=વખણાય

(૧) હે મધમાખ ! તું એટલી બધી મહેનતુ છું, કે જાણે
દુશ્મનની નિશાળ હોયની !! મન હરી લે તેવો, સુંદર મધપુડો બ-
નાવી તે વખતે તેમાં તરતજ ગળપણનો સ્વાદ મૂકે છે.

(૨) મીઠું મધ ચૂશી લઈ મીણુ ખનાવે છે, તેથી ધણી કામ
થાય છે, અને તે (મધ ને મીણુ) ધણો ફાયદો કરે છે.

(૩) આવું નાતું સરખું જીવડું છે, છતાં કામ મોટાં (જરૂર)

રનાં) કરે છે. તું ડાહી અને સુખડ દેખાય છે, અને બધું આળસ છોડી દે છે.

(૪) કીડી, કંઠાગીઆ અને મંદોડા વગેરે જોએ ઉઘોગી જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં હે મધમાખી તું વખણાય છે.

(મધમાખી જીવડાં જ્યારે આટલો ઉઘોગ કરે છે તે આપણે

તેા અવશ્ય ધણો ઉઘોગ કરવો જોઈએ.

પાઠ પડે મો. બતક ને મરઘાં.

ચોકટ=ચોકાશ	અણીદાર=અણીવાળી	દાઢ=મેવડા દાંત
બીંજતું=બીંજુ થતું	ધસીને=દોડીને	માજર=મજગી

સૌ બતક કેવું પ્રાણી છે? અને શું ખાઈને જીવે છે?

જૌ બતક જળચર પ્રાણી છે, તે પાણીમાં તરે છે. કુખડી મારે છે. તે પાણીમાંથી કાઢવમાંથી જીવડાં ખાય છે અને છોડની દાંડીઓ ખાઈ જીવે છે.

સૌ બતકના શરીરનું વર્ણન કરો?

જૌ પીછાં ચોકટવાળાં પાણીથી ન બીંજાય તેવાં, સફેદ, ચાંચ લાંબી અને પહોળી, શરીર ભારે, પગના આગલા ભાગમાં પાતળો ચામડીયા જોડાએલા ચાર આંગળાં, તેને દાંત દાઢ હોતી નથી.

સૌ મરઘાં એ કેવાં પ્રાણી કહેવાય? અને શું ખાઈને જીવે છે?

જૌ જીવડાં અને દાણા ખાઈને જીવે છે અને ભૂચર પ્રાણી છે.

સૌ મરઘાંના શરીરનું વર્ણન કરો?

જૌ મરઘાંની ચાંચ નાની ને અણીદાર, પગના આંગળાં જોડાએલાં હોતાં નથી; તેમના પીછાં પર ચોકટ હોતી નથી. મરઘાં રંગબેરંગી હોય છે.

સૌ બતક ઉડી શક્યાં નથી શકતું?

- જૃ૦ શરીર ભારે અને પાંખો નખળી છે તેથી.
 સૌ૦ મરઘા પાણીપર શાથી ચાલી શકતાં નથી ?
 જૃ૦ પીછાપર ચીકટ હોતી નથી અને પગનાં આંગળાં જોડાએલાં હોતાં નથી તેથી.
 સૌ૦ મરઘી બચ્ચાનું રક્ષણ શી રીતે કરે છે ?
 જૃ૦ જરા ખડખડે કે બચ્ચાં મરઘી પાસે જતાં રહે છે. એટલે તેમને પાંખ તળે ઢાંકી દે છે, કોઈ છેડા આવે તો સામે ધસે છે.
 સૌ૦ મરઘી ને કુકડામાં ફેર શો ?
 જૃ૦ કુકડાને માથે લાલ માંજર હોય છે. અને તે કુકરેકુક બોલી શકે છે.

પાઠ ૫૪ મો. ચકલી.

- રઝળીને=રખડીને મો=મીક લાગ=લાવ
- સૌ૦ ચકલીના શરીરનું વર્ણન કરો ?
 જૃ૦ બે પાંખો, એક ચાંચ, બે પગ, ચાંચ નાની ને અણીદાર, તેના પગે પાછળ એક ને આગળ ત્રણ આંગળાં હોય છે.
 સૌ૦ ચકલી શું ખાઈ જીવતી હશે ?
 જૃ૦ ફાણા તથા જીરડા.
 સૌ૦ આપણી પેઠે ચકલી હીડે ખરી કે ?
 જૃ૦ ના. જ્યાં જવું હોય ત્યાં કુદતી કુદતી કે હીડીને જાય.
 સૌ૦ ઝાડની ડાળો પરથી કેમ તે પડી જતી નહિ હોય ?
 જૃ૦ પગનાં આંગળાંથી તે મજબુત પકડીને બેસે છે.
 સૌ૦ ચકલી માળાં ક્યાં કરે છે ? કેવા દેખાય છે ? અને શાના કરે છે તે કહો ?

જા૦ ચકલી ઝાડપર, છાપરાં કે બીજા કયાના ખુણે ખોચરે માળા ખાધે છે. તે સુંદર દેખાતા નથી પણ પોચા હોય છે. રૂ. પીછાં, ઉન, વાળ, તણખલાં વગેરેના બનાવે છે.

સ૦ ચકલી ક્યારે વિઆય છે ? કેટલાં ઇંડાં મૂકે છે ? કવા રંગનાં મૂકે છે તે કહો.

જા૦ ચકલી વરસમાં બે ત્રણવાર વિઆય છે. ઇંડાં પાંચ કે છ મૂકે છે. ઇંડાં રંગે ભુરાં, કાળાં ટપકાવાળાં હોય છે,

સ૦ ચકલી બચ્ચાનું શી રીતે જતન કરે છે ? ક્યારે ફળવે છે તે બોલો ?

જા૦ ઇંડાંને સેવે છે. પછી બચ્ચાના રૂપમાં આવે છે ત્યારે જીવડાં અનાજ ને બીજાં ખાવાનું લાવી ચાંચમાં ધીમે ધીમે મૂકે છે. બચ્ચાને પાંખો આવે છે ત્યારે ઉડતાં શીખવે છે અને પોતાની મેળે ખોરાક મેળવતાં ચાચ ત્યાં સુધી ખવાડે છે.

સ૦ ચકલી ખેતરને શું ફાયદો કરે છે ?

જા૦ ઉગતા છોડને નુકસાન કરનારાં જીવડાંને વીણી વીણીને ખાય છે.

સ૦ ચકલી કોનાથી બીવે છે ?

જા૦ સમડી ને કાગડાથી અને સાપ તેનાં ઇંડાંને ખાઈ જાય છે તેથી તેનાથી પણ બીવે છે.

પાઠ પપ મો. ઘોડા.

ગરદન=પીઠ

નકકર=ઠંણ

ભુસુ=પહિંનું થુલુ

મજબ=રસ્તો

પાણીનાર=શક્તિવાળો

બરદાસ=ચાકરી

જીન=સાજ

નિમકલગાલ=રેલા

ગુણને જાણનાર

સાં ઘોડાના અવયવોનું વણન કરો ?

જાં દેખાવે સુંદર. તેની પુછડી ને ગરદન પર સુંવાળા ચળકતા લાંબા વાળ હોય છે. પગ પાતળા, જાંઘના થાપા જડા, ને મજબુત. દરેક પગને છેડે નકકરને આખો દાખડો, કાન નાના હિભા ને અણ્ણીદાર, મોંની અંદર ઘોડા દાંત આગલા ભાગમાં અને બાકીના પાછલા ભાગમાં. આગલાને પાછલાં દાંતની વચ્ચે ખાલી જગા રહે છે. દાંત તીણા. (આગલા) અને પાછલા દાંત ચપટા.

સાં ઘોડાનાં વધારે મજલ કાપવાનાં કારણ બોલો ?

જાં પગને છેડે નકકરને આખા દાખડા, તેથી સપાટ જમીનપર ઝડપ બંધ કામ કરી શકે છે. ઘોડો મજલ કાપનાર પ્રાણી છે.

સાં લગામ કયાં રહે છે અને ઘોડાના દાંત શું કામ કરે છે તે કહો ?

જાં આગલા ને પાછલા દાંત વચ્ચેની ખાલી જગામાં લગામ રહે છે. આગલા દાંતથી ખોરાક કાપે છે અને પાછલા દાંતથી ખોરાક ચાવે છે.

સાં ઘોડો શું ખાતો હશે ?

જાં ઘાસ, છુસું, ચણા, મક, બાજરી વગેરે.

સાં ઘોડા કેટલી જાતના રંગના હોતા હશે ? અને તેમનામાં કયા ગુણો હશે ?

જાં ઘોડા ઘણી જાતના રંગના હોય છે. તેમનામાં સુંદર, ગરીબ, નિમકહલાલ, ઘણી તરફ જ્ઞાલ, હુકમ માનનાર વગેરે ગુણો હોય છે. આ પ્રાણી બીકણુ, મોટા અવાજથી ચમકે તેવું, ક્રુદ્ધ તેવું, છે.

સ૦ ઘોડાની ઉંમર કેટલી ગણાય ?

જ૦ ત્રીસ વરસ.

સ૦ ઘોડો શા કામમાં આવે છે

જ૦ સરતના કામમાં, સવારી કરવામાં, માડીએ જોડામાં, બાર
ખેંચવામાં, લઝાઈ ને શિકાર કરવાના વજેરે ઉપયોગમાં
આવે છે.

પાઠ પદ્ધતિ. ઘોડો ને તેની જાતનાં પ્રાણી.

નાળખંધ=નાળ

જડનાર

વણાં દરે=ઉંચકે

અડીઅલ=હડીતું

ઠોઠ=મૂર્ખ

તખેલો=ઘોડો બાધ-

વાની જગા

ચાલાક=હોશિયાર

ઝુંમખું=જથો

ખોખારે=હથકણે

સ૦ ઘોડાની જાતનાં બીજા, પ્રાણીનાં નામ બોલો ?

જ૦ ગધેડાં, ખચ્ચર, ટટુ વજેરે.

સ૦ ઘોડા ને ગધેડામાં શો ફેર છે ?

જ૦ ગધેડાના કાન લાંબા ને મોટા. પુછડીને છેડે વાળનો ઝુમખો,
નાનું કદરૂપું છુકે છે, અડીઅલ ને ઠોઠ, મહેનતુ અને ધીરજ-
વાળું પ્રાણી છે. ઘોડાના કાન ટુંકા, આખું પૂછડું વાળથી ભરેલું,
મોટું, સુંદર, ખોખારે છે, ચાલાક, નિમકહલાલ પ્રાણી છે.

સ૦ ટટુ ને ઘોડામાં ફેર શો ?

જ૦ ટટુ નાનું ને ઘોડો મોટો હોય છે.

સ૦ ખચ્ચર ને ઘોડામાં શો ફેર ?

જ૦ ખચ્ચરના કાન ગધેડાના જેવા લાંબા, અને ઘોડાના ટુંકા હોય
છે. શરીર ઘોડા કરતાં નીચું ને જરા ટુંકું હોય છે.

સ૦ ખચ્ચર શું કામ આપે છે ?

જ૦ સવારી આપે છે અને ઘણા બાર સાથે મોટા ડુંગર ચઢે છે.

પાઠ ૫૭ મો. શરીરના ભાગ.

હડપચી=મદી	વસો=અરડો	લમણા=કપાળની બન્ને
ભર્વા=ભ્રમર	તાળવું=મેની અંદરનો	તરફનો ભાગ
ડોકુ=ગળુ	ઉપલો ભાગ	ખોચો=ગળાની પાછ-
પોપચા=આખનું	પાપણુ=પોપચાના વાળ	ળનો ભાગ
દાંઘ.	રજ=ધુળ	
પાતરા=પાંદડાં	પાટલી=પાની	

સ૦ શરીરના મોટા ભાગ કયા ? અને કેટલા છે ?

જ૦ બે ભાગ છે. ૧ ધડ અને ૨ ડોકુ

સ૦ ડોકુમાં કયા કયા અવયવો રહેલા છે ?

જ૦ ડોકુના ઉપલા ભાગમાં માથુ અને તે ઉપર વાળ. ડોકુના અગળા ભાગમાં બે આંખો, બે કાન, નાક, ને મોઢું છે. મોઢાને બે હોઠ છે. હોઠ નીચે હડપચી છે. આંખો ઉપર ભર્વાને તે ઉપર કપાળ છે. કાન વચ્ચે લમણા અને મોં ને કાન વચ્ચે ગાલ છે.

સ૦ મોંમાં શું શું છે ?

જ૦ મોંમાં તંત, જીભ ને તાળવું છે.

સ૦ આખને શું શું છે ?

જ૦ પોપચા ને પાપણ.

સ૦ પોપચા શું કામ કરે છે ?

જ૦ જીભને જીભ ઉપર આખમાં જતા ખાંચ છે.

સ૦ ધડ ને ડોકુ વચ્ચેના અવયવોનું વર્ણન કરો ?

જ૦ ગળુ ને પાછા ખોચી.

સ૦ ધડના અવયવો કયાં કયાં કયા કયા આવેલા છે ?

જી● ધડીની ઉપલી ખાણુ બે પાસ બે ખભા, ત્યાંથી આગળ હાથ, હાથને વચ્ચે ગાળે કાણી, ત્યાંથી આગળ કાંડુ, હથેલી, આંગળાં આવે છે. બે હાથની વચ્ચે છાતી, તેની નીચે પેટ છે. પેટની નીચે પેદું, પેદાની બે પાસ બે ફેડા, પાછળ બોચીથી ફેડ સુધી વાંસો. ધડના નીચલા ભાગે બે પગ, પગની વચ્ચે ઢાંચણ, ઢાંચણની ઉપર જાંઘ ને નીચે નળા છે. નળાની નીચે પાટલી, પાટલી નીચે તળીઉં અને પછવાડે એડી ને તેની ઉગર ધુંટી છે.

સૌ● જોડળગાયના અવયવોનું વર્ણન કરો ?

જી● આંખો, મોં, દાંત ને શીંગડાં છે આથી માણુસ ને જોડળગાયના શરીરના અવયવોમાં ધણો તફાવત છે.

પાઠ પઠ મો. ઇંદ્રિયો.

આકાર=ધાટ	ચાખી=જીભે ચડાડી ધખાકો=અવાજ
વાસ=સોડ	

સૌ● ઇંદ્રિયો કોને કહે છે ?

જી● જે વડે કોઈ વસ્તુનું કંઈ પણ જ્ઞાન થાય તે ઇંદ્રિય કહેવાય.

સૌ● ઇંદ્રિયો કેટલી છે ને કયી કયી ?

જી● પાંચ છે. આંખ, નાક, ચામડી, જીભ, કાન છે.

સૌ● (દરેક ઇંદ્રિયોની) કયી ઇંદ્રિય શા કામમાં આવે છે તે બતાવો ?

જી● આંખે જોવાય છે. નાકથી સુંઘાય છે, ચામડીથી ટાકું, ઉનું લીસું, પોચું, સમજી શકાય છે, જીભે સ્વાદની ખબર પડે છે અને બોલાય છે અને કાને સાંભળીએ છીએ.

પાઠ ૫૬ મો. રંગ.

મેઘવે=૨	ખુલ્લો=ખાછો	ઝોઝા=થોડા
ધેરા=ખાડા	ઝાંખા=રીકા	ભાતભાત=જાત જાત

સૌ મુજ રંગ કયા કયા ? કેટલા છે ? અને તેની મેઘવણીથી થતા રંગને કેવા રંગ કહેવાય ?

જૌ લાલ, પીળો, વાદળી એ મુખ્ય ત્રણ રંગ અને તેની મેઘવણીથી થતા રંગને મિશ્રરંગ કહે છે.

સૌ તમે થોડા મિશ્ર રંગોનાં નામ આપો ?

જૌ કીરમજી, કેસરી, લીલો, તપખીરી, કત્યાષ્ટ, રાખોડી, ઝાંખો ભુરો, ખુલ્લો વાદળી, ગુલાબી.

સૌ ૧ કીરમજી, ૨ કેસરી, ૩ લીલો, ૪ તપખીરી, ૫ કત્યાષ્ટ, ૬ રાખોડી, ૭ ઝાંખો ભુરો, ૮ ખુલ્લો વાદળી, ૯ ગુલાબી એ રંગો શી રીતે બને છે તેનું વર્ણન કરો ?

જૌ ૧ ખુલ્લો લાલ રંગમાં ધેરા વાદળી મેઘવણીથી કીરમજી રંગ થાય છે.

૨ પીળો રંગ લેઈ તેમાં થોડો ખુલ્લો લાલ રંગ મેઘવે કેસરી રંગ થાય છે.

૩ ઝાંખો વાદળી રંગમાં થોડો ખુલ્લો પીળો રંગ નાખવાથી ખુલ્લો લીલો રંગ બને છે.

૪ નારંગીમાં લીલો રંગ મેઘવે તપખીરી રંગ બને છે.

૫ નારંગી રંગ સાથે જાંબુડો રંગ મેઘવી કત્યાષ્ટ રંગ બનાવે છે.

૬ ઘોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેઘવી રાખોડી રંગ બનાવે છે.

૭ ઘોળા રંગમાં વધારે કાળો રંગ નાખી, ઝાંખો ભુરો રંગ કરે છે.

૮ ધેરા વાદળી રંગ લેઈ તેમાં થોડો ઘોળા રંગ નાખી ખુલ્લો વાદળી રંગ બનાવે છે.

૬ ઘેળો રંગ લેખ તેમાં થોડો ખુલ્લો લાલ રંગ મેળવે મુલાખી રંગ થાય છે.

સૌ રંગ શા કામમાં આવતા હશે ?

જૌ પરમેશ્વરે બનાવેલી નવનવી સીમેની નકલ ચિતરી બતાવવાના કામમાં, તથા રંગવાના કામમાં.

પાઠ ૬૦ મો. લુગડાં.

મુજે=પરથરે, કંપે | ડોશીવાણીઓ=કાપડીઓ | ઢાંકણુ=રક્ષણુ કરવાની કાંતી=તાર કાંટી | જોંટ=જાતીગળ લુગડું | વસ્તુ.

સૌ લુગડાં શાનાં થાય છે ?

જૌ ૧ રૂનાં, ૨ હિનાં, ૩ રેશમનાં, ૪ ઝાડની છાલનાં, ૫ ચામડાનાં.

સૌ હાલનાં આપણે કયી કયી જાતનાં કપડાં વાપરીએ છીએ ?

જૌ હિન, રૂ. અને રેશમનાં વાપરીએ છીએ.

સૌ હિન એ શી સીજ છે ? શો ગુણુ છે ? અને તેનાં કેવાં કપડાં થાય છે ?

જૌ હિન એ ઘેટાના વાળ છે. તેને લીધે ટાઢ વાતી નથી અને તેનાં બનાત, ફલાનલ વગેરે કાપડ બને છે.

સૌ હિનનાં કાપડનો કઈ ઋતુમાં ઉપયોગ થાય છે ?

જૌ શિયાળામાં.

સૌ રૂ એ શી સીજ છે ? તેનું કઈ કઈ જાતનું કાપડ બને છે ?

જૌ ખેતરમાં કપાસ હિગે છે તેમાંથી રૂ નિકળે છે. અને તેનાં જોંટ, ખાદી, ખારતો, શેલુ, જામહાની વગેરે કાપડ બને છે.

સૌ કાપડ શી રીતે બને છે ? હિનને અથવા રૂને પીંજી તેને કાંતી તાર કરે છે પછી તેનું કાપડ વણાય છે.

રેશમની વાત આગળ કહેવામાં આવશે.

સૌ કપડાં પહેરવાની જરૂર શી તે બોલો ?

જાન શક અને તાપ ઓછો લાગે. શરીર સાફ દેખાય છે. સ્ત્રિયાળાને
દહાડે કપડાં ન પહેરીએ તો શરીર કાળું પડી જાય અને
ફાટી જાય. કપડાં પહેરનારને શરદી થતી નથી.

અભાગીઈ
અધુ
અગિઆર
આપકમી
ઉતરાણુ
ઉધ્યા
ઓધ્યા
ઓચિંતી
અગુડીઆ
અધાર્
ફદતી
કુદેવ
કુદુંમ
કોશધ્યા
ગાડ
ગોધતો
ચૈત્ર
ચકભિદુ
છુટી
છુંદાષ
ગીર્ણા
મુદવી
ઠીકર
ડીથ

ઠીમણુ
તિ
તુટી
તડંગધુમ
તહેનાતમા
દિવાળી
ગક્ષ
દહ
દર્પણ
ગીલગીરી
ધર્મશાળા
ધૂજતો
તોરતો
નિશાળીઓ
તીમણુક
પરમેશ્વરે
પૃથ્વી
પખવાડીઆ
પુષ્કળ
પુતળી
પૂછયું
પીતરાઈ
પુતળું
પ્રધાન

પ્રીતિ
પશ્ચિમ
પ્રાણીઓ
કુટુંબ
ફાઇપગણુ
ફરજદ
ચુર
બાલણુ
મંદીખાનામા
ભાકન
આગ્યશાળી
બીડી
મૂલીથ
મેકડો
મિઠાષ
મુદ્દલ
મિત્ર
મૂખ
મિનિટ
ઝડુ
રામચંદ્રણ
સોલોલુલાણુ
સોલિઆણુ
ભરકર

વચ
વિખુટા
વિચારું
વિખાપ
ચીંછી
વિદ્યાર્થી
આવણુ
શિયાળો
મનજડ
શિખામળ
સ્વાદે
શ્રીરામ
રટેજન
શરીર
શીંગડાથી
સરનામું
શિખંડ
હોસિઆરી
હડીસીંગ
હુંકાળું
હોંચકા
હિંમત

દેશી હિસાબ મોઢાનાં લેખાં.

આક્રિનાં પક્ષાખાં—

- (૧) તેવીસ નવાં; ચુંવાળીસ પા; છત્રીસ અર્ધે.
- (૨) કેટલા પા સોળ; કેટલા અર્ધે ચોવીસ;
- (૩) ચોવીસ કયા કયા પક્ષાખામાં આવે ? જાન બાર દુ; આઠ તરી. છ ચોક; ચાર છર્ગા; ત્રણ અર્ધા, અડતાળીસ અર્ધે; છલ્લ પા; સોળ દોઢું, બત્રીસ પુણું.

આક્રિનો ઉપયોગ:—

- (૧) છ પૈસાનાં અઢાર કેળાં મળે તો નવ પૈસાનાં કેટલાં ? ૨૭
- (૨) ૧ આનાની બાર પેન મળે તો ૨ પૈસાની કેટલી ? ૬
- (૩) ૧ આનાની ૨ શેર બાજી મળે તો ૧ મળું શું ? સવારૂપીઆ
- (૪) ૬ પૈસાનું રા, શેર સુરણ મળે તો ૦૧ મળું શું ? સવારૂપીઆ.
- (૫) ચાર શેર બટાકાના આઠ આના બેસે તો પૈસાના કેટલા ? નવટાંક.
- (૬) ૧ પૈસાનાં પોણા શેર મુળા પ્રમાણે રૂપીઆના લેનારને ૬ શેર વધારે મળે છે. તો રૂપીઆના કેટલા ? સવામળને ચાર શેર.
- (૭) સવા શેર ઘીનો એક રૂપીઆ થાય તો ૦૧ મળું શું ? આઠ રૂપીઆ.
- (૮) પાંચ રૂપીઆ મળ્યું કરી મળે તો ૨૧૧ શેરનું શું બેસે ? પાંચ આન.
- (૯) ચાર ચાર પ્રમાણે ચોવીસ જણને પૈસા આવતાં નવ વખા ત્યારે પૈસા કેટલા ? એકસો પાંચ.
- (૧૦) એક કોટ કરવામાં ૨૧૧ વાર કપડું જાય છે એવા એક કાપડના તાકામથી પંદર કોટ શીવડાવતાં ૧૧૧ વાર કપડું વખ્યું તો તે તાકામાં કેટલું કપડું હશે ? ૪૬ વાર.
- (૧૧) ચાર આનાનાં વીસ લેખે બાર પૈસાનાં જમફળ લાગ્યો પણ

ત્રણ બગડેલાં હોવાથી ફેંકી દીધાં ત્યારે મને ખરેખરાં કેટલાં જામકળ મળ્યાં ? ૧૨

(૧૨) એક માણસ દરરોજ ૧૧ શેર દૂધ લે છે તો એક મણને પાંચ શેર દૂધ કેટલે દિવસે થશે ? ૬૦

(૧૩) પચીસ પૈસા બે જણને આપ્યા તેમાં એકને પાંચ વધારે આપ્યા તો દરેકને શું મળ્યું ? ૧૦-૧૫.

ગણિત.

સંખ્યાલેખન અને વાંચન:—

૫ પાંચ; ૫૪ ચોપન, ૪૨૫ ત્રણસોપચીસ; ૬૦૫ છસોપાંચ.
૪૬૬૪ ચારહજારનવસો ચોસઠ; ૬૦૩૪ છહજાર ચોત્રીસ, ૬૫૦૫ નવહજાર પાંચસોપાંચ. ૧૨૭૬૪ બારહજાર સાતસો ચોસઠ;
૨૪૦૦૬ ચોવીસ હજાર છ; ૬૪૫૯૩૯ છલાખ પીસતાળીસ હજાર નવસો આગણચાળીસ; ૭૦૭૦૭૦ સાતલાખ સાતહજાર સીતેર. ૭૦૯૦૯૦૬ સીતેરલાખ નેવુહજાર નવસો છ.

૫૨૪૩૬૪૦૮ પાંચકરોડ ચોવીસલાખ છત્રીસહજાર ચારસોઆઠ;
૨૦૦૭૫૦૦૦૫ વીસકરોડ સાતલાખ પચાસહજાર પાંચ.

સંખ્યાનું સંયોગી કરણ અને પૃથકરણ:—

(૧) ૩૫ એમાં ત્રણ દશક ને પાંચ એકમ. ૯૬ એમાં નવ દશક ને છ એકમ.

(૨) ચાર દશક ને પાંચ એકમ મળી ૪૫ થાય. કારણકે ચાર દશક એટલે ૪૦ પાંચ એકમ એટલે ૫ સરવાળો ૪૫.

(૩) ત્રણ દશકમાંથી પાંચ એકમ બાદ કરીએ તો બે દશકને પાંચ એકમ રહે. કારણ ત્રણ દશક એટલે ૩૦ એકમ તેમાંથી પાંચ એકમ બાદ એટલે પચીસ એકમ રહે એટલે બે દશકને પાંચ અથવા ત્રણ દશકમાંથી એક દશકના એકમ દસ લોધા. તેમાંથી પાંચ એકમ ગયા. એટલે બાકી બે દશકને પાંચ રહ્યા.

(૪) ૬૫૬ તેમ! નવસો પાંચ દશક ને છ એકમ છે. અથવા પંચાશ્વ દશક અને છ એકમ છે. અથવા નવસો છપ્પન એકમ છે.

(૫) ૧૧૫૩૪ એમાં એક દસહજાર ૧૦૦૦૦ એકમ.

„ એક હજાર = ૧૦૦૦ ”
 „ પાંચ સો = ૫૦૦ ”
 „ ત્રણ દશક = ૩૦ ”
 „ ચાર એકમ = ૪ ”

(૬) ૬૪૫ હજાર ૬૪૫ સો ૬૪૫ દશક ૬૪૫ એકમ મળે.

છ લાખ પીસતાળીસ હજાર ૬૪૫૦૦૦ છસો પીસતાળીસ હજાર
 ચોસઠ હજાર પાંચસો ૬૪૫૦૦ છસો પીસતાળીસ સો.
 છ હજાર ચારસો પચાસ. ૬૪૫૦ છસો પીસતાળીસ દશક
 છસો પીસતાળીસ. ૬૪૫ છસો પીસતાળીસ એકમ.

૨ ૭૧૬૫૬૫ સંખ્યા યષ્ટ ૧

(૭) ચોવીસ એમાં ચાર એકમ કરતાં બે દશક પાંચ થયું છે. કારણ કે એકમ કરતાં દશક દસ થયું છે, આ હિસાબમાં ચાર એકમ છે, અને બે દશક એટલે વીસ એકમ છે. માટે ચાર એકમ કરતાં બે દશક પાંચ ગણ્યા છે.

બાવીસ એમાં પહેલો બમડો બીજા બમડા કરતાં બહાર વધારે છે કારણ કે બાવીસનો પહેલો બમડો બે દશક એટલે વીસ એકમ છે, ને બીજો બમડો બે એકમ છે. એટલે બે કરતાં વીસ બહાર વધારે છે.

ધાતો

શેરની ધાત

શેરના અચ્છેર ૨
 શેરના પાશેર ૪
 શેરના નવટાંકા ૮
 શેરના અધોળા ૧૬
 શેરના રૂપિયાભાર ૪૦
 ૨ અચ્છેરે ૧ શેર
 ૪ પાશેરે ૧ શેર
 ૮ નવટાંકે ૧ શેર
 ૧૬ અધોળે ૧ શેર
 ૪૦ રૂપિયાભાર ૧ શેર
 શેરના રૂપિયાભાર
 શેરના રૂપિયાભાર ૪૦
 પોણોશેરના રૂપિયાભાર
 ૩૦
 અચ્છેરના રૂપિયાભાર ૨૦
 પાશેરના રૂપિયાભાર ૧
 નવટાંકના રૂપિયાભાર ૫
 અધોળના રૂપિયાભાર ૨૧
 ૨૧ રૂપિયાભારે ૧
 અધોળા.
 ૫ રૂપિયાભારે ૧ નવટાંક
 ૧૦ રૂપિયાભારે ૦૧ શેર
 ૨૦ રૂપિયાભારે ૦૧ શેર
 ૩૦ રૂપિયાભારે ૦૧ શેર
 ૪૦ રૂપિયાભારે ૧ શેર

શેરના પૈસાભાર.
 શેરના પૈસાભાર ૭૨
 પોણોશેરના પૈસાભાર ૫૪
 અચ્છેરના પૈસાભાર ૩૬
 પાશેરના પૈસાભાર ૧૮
 નવટાંકના પૈસાભાર ૯
 અધોળના પૈસાભાર ૪૧
 ૪૧ પૈસાભારે ૧
 અધોળ.
 ૯ પૈસાભારે નવટાંક
 ૧૮ પૈસાભારે ૧ પાશેર
 ૩૬ પૈસાભારે ૧ અચ્છેર
 ૫૪ પૈસાભારે ૦૧ શેર
 ૭૨ પૈસાભારે ૧ શેર
 શેરનાં નવટાંકા
 ૧ શેરના ૮ નવટાંકા
 ૦૧ શેરના ૬ નવટાંકા
 ૦૧ શેરના ૪ નવટાંકા
 ૦૧ શેરના ૨ નવટાંકા
 શેરના પાશેરા.
 ૧ શેરના ૪ પાશેરા
 ૦૧ શેરના ૩ પાશેરા
 ૦૧ શેરના ૨ પાશેરા
 ૦૧ શેરનો ૧ પાશેરા
 શેરના અધોળા.
 ૧ શેરના ૧૬ અધોળ

૦૧ શેરના ૧૨ અધોળ
 ૦૧ શેરના ૮ અધોળ
 ૦૧ શેરના ૪ અધોળ
 ૧ નવટાંકના ૨ અધોળ
 ૪ પાશેરે ૧ શેર
 ૩ પાશેરે ૦૧ શેર
 ૨ પાશેરે ૦૧ શેર
 ૧ પાશેરે ૦૧ શેર
 ૨ અધોળે ૧ નવટાંક
 ૪ અધોળે ૧ પાશેર
 ૮ અધોળે ૧ અચ્છેર
 ૧૨ અધોળે ૦૧ શેર
 ૧૬ અધોળે ૧ શેર
 ૨ નવટાંકે ૧ પાશેર
 ૪ નવટાંકે અરધો શેર
 ૬ નવટાંકે પોણો શેર
 ૮ નવટાંકે એક શેર
 ઈચ્છ, કુટ, ચાડ.
 ૧૨ ઇચ્છનો ૧ કુટ
 ૩ કુટનો ૧ વાર (ચાડ)
 ૨ કુટનો ૧ ગજ
 ૨ આઝળનો ૧ તમુ
 ૨૪ તમુનો ૧ ગજ
 કુટના ઇચ્છ.
 ૧ કુટના ૧૨ ઇચ્છ
 ૦૧ કુટના ૯ ઇચ્છ

૦૧ કુટના ૬ ઈય
 ૦૧ કુટના ૩ ઈય
 ૩ ઈયનો ૦૧ કુટ.
 ૬ ઈયનો ૦૧ કુટ
 ૬ ઈયનો ૦૧૧ કુટ
 ૧૨ ઈયનો ૧ કુટ
 ગજના તસુ.
 ૧ ગજના ૨૪ તસુ
 ૦૧૧ ગજના ૧૮ તસુ
 ૦૧ ગજના ૧૨ તસુ
 ૦૧ ગજના ૬ તસુ
 ૬ તસુનો ૦૧ ગજ.
 ૧૨ તસુનો ૦૧ ગજ
 ૧૮ તસુનો ૦૧૧ ગજ
 ૨૪ તસુનો ૧ ગજ
 ગજના કુટ.
 ૧ ગજના ૨ કુટ
 ૦૧૧ ગજના ૧૧૧ કુટ
 ૦૧ ગજના ૧ કુટ
 ૦૧ ગજના ૦૧૧ કુટ
 ૦૧૧ કુટનો ૦૧ ગજ.
 ૧ કુટનો ૦૧ ગજ
 ૧૧૧ કુટનો ૦૧૧ ગજ
 ૨ કુટનો ૧ ગજ
 વારના કુટ.
 ૧ વારના ૩ કુટ
 ૦૧૧ વારના ૨૧ કુટ
 ૦૧ વારનો ૧૧૧ કુટ

૦૧ વારનો ૦૧૧ કુટ
 ૦૧૧૧ કુટનો ૦૧ વાર.
 ૦૧૧ કુટનો ૦૧ વાર
 ૨૧ કુટનો ૦૧૧ વાર
 ૩ કુટનો ૧ વાર
 રૂપિયાના અર્ધા ૨
 રૂપિયાના પાવલા ૪
 રૂપિયાની બેઆની ૮
 રૂપિયાની એકઆની ૧૬
 ૧૬ આને ૧ રૂપિયો.
 ૧૨ આને ૦૧૧ રૂપિયો
 ૮ આને ૦૧ રૂપિયો
 ૪ આને ૦૧ રૂપિયો
 રૂપિયાના પાવલા ૪
 ૦૧૧ રૂપિયાના પાવલા ૩
 ૦૧ રૂપિયાના પાવલા ૨
 ૦૧ રૂપિયાના પાવલા ૧
 રૂપિયાની બેઆની ૮
 ૦૧૧ રૂપિયાની બેઆની ૬
 ૦૧ રૂપિયાની બેઆની ૪
 ૦૧ રૂપિયાની બેઆની ૨
 રૂપિયાના પૈસા ૬૪
 ૦૧૧ રૂપિયા પૈસા ૪૮
 ૦૧ રૂપિયાના પૈસા ૩૨
 ૦૧ રૂપિયાના પૈસા ૧૬
 બે આનીના પૈસા ૮
 એક આનીના પૈસા ૪
 એક આનાની ૧૨ પાઠ

૦૧૧ આનાની ૬ પાઠ
 ૦૧ આનાની ૬ પાઠ
 ૦૧ આનાની ૩ પાઠ
 પાણાના સરવાળા.
 ચોથો ભાગ તે ૦૧
 બે પા તે ૦૧
 તથુ પા તે ૦૧૧
 ૦૧ ને ૦૧-૦૧
 ૦૧ ને ૦૧-૦૧૧
 ૦૧૧ ને ૦૧ ૧
 ૦૧ ને ૦૧-૦૧૧
 ૦૧ ને ૦૧-૧
 ૦૧૧ ને ૦૧ ૧
 ૦૧ ને ૦૧૧ ૧
 ૦૧ ને ૦૧૧ ૧
 ૦૧૧ ને ૦૧૧ ૧
 ૦૧૧ ને ૦૧૧ ૧
 પાણાની બાદબાકી
 ૧-૦૧૧=૦૧
 ૦૧૧-૦૧=૦૧
 ૦૧-૦૧=૦૧
 ૦૧-૦૧=૦૧
 ૧-૦૧=૦૧
 ૦૧૧-૦૧=૦૧
 ૦૧-૦૧=૦)
 ૧-૦૧૧=૦૧
 ૦૧૧-૦૧૧=૦)

ગુજરાતી પહેલી ચોપડી ભાગ ૧ લો.

પાઠ ૧ લો. દિવાળી.

રાજી=ખૂશી

જરા=થોડું

જમવાનું=ખાવાનું

આગણામાં=ચોક્કમાં

ગીત=કવિતા

ફટાકડા=ટેટા

હરખામ=રાજી થામ

સાર:—ધનતેરસ, કાળીચૌદસ, દિવાળી ને બેસતા વર્ષનો પડવો એ ચાર દિવસ દિવાળીના મહાય છે.

સેવ, સંજેરી ને ધુધરા બહિના લોટના થાય છે ને પાપડ અડદના લોટના બને છે.

(૧) દિવાળીના દિવસમાં ઘેર ઘેર દીવા થાય છે; ફટાકડા ફડફડ પુટે છે ને છોકરાં બહાર રાજી થાય છે.

પાઠ ૨ જો. વાર

વિષે=સંબંધે

દેવળ=મંદિર

સાહેબ લોકો=અગ્રિજ લોકો

કેડે=પક્ષી

બોધ:—રવિવારે રજા પાડવાનું કારણ છે દિવસ સુધી કામ કરી કંટાળેલાને આરામ મળે. છોકરાઓ પોતાના અભ્યાસમાં પાછળ પડ્યા હોય તે જરા મહેનત કરી પોતાના સોબતી-ઓની સાથે થકા જાય અને મંદિરમાં જવાથી ઇશ્વર ભજન થાય ને ધર્મનું જ્ઞાન મળે છે.

પાઠ ૩ બે. નિશાળ.

ફૂલઝાડ=જે ઝાડ	વેલ=વેલો	બેઠક=મેસવાની જગા
ઉપર ફક્ત પુલજ	ઝોડ=ઝોડવો	ટાંગેલાં=તટકાવેલાં
આવે છે તે	વાવટા=ધન	ઘોડી=જેના ઉપર પાટીઉં
ખીલી=ઉધડી	રોજ=હંમેશાં	મુકવામાં આવે છે
મઝાની=સારી		

પાઠ ૪ થો. નિશાળીઆને શિખામણ.

પરોઢીએ=સવારમાં	સમા=જેવા	હળામળાને=સંપીને
નીત=દરરોજ	ગાન=સમજણ	સંગ=સોજત
તમામ=મધા	કઢી=કોષપણ વખત	નિત્ય=દૈનિક
દો=આપો	તજવું=ઝોડી દેવું	પેર=પઠે
શિક્ષા=શિખામણ	રૂડી=સારી	
નીસરી=નીકળી	અંગ=શરીર	

દરરોજ સવારમાં ઊઠીને પરમેશ્વરનું નામ લેવું;

પછી દાંતણું કરી નાહીને બધા પાઠ કરવા. (૧)

માઆપનું હાથું કરવું અને પોતાનાથી મોટા હોય તેમને માન આપવું.

મહેતાજીને બાપ સરખા સમજવા જેથી સારી સમજણ મળે. (૨)

કોષ વખત પણ જુદું ન બોલવું, શરીરથી આજસ ઝોડી દેવું.

સંપ સંપીને ચાલવું, ને સારી સોજત રાખવી. (૩)

દરરોજ નિશાળે જવું, ચીન રાખીને બણવું;

મહેતાજીની શિખામણ માનવી, ને રીતભાત સારી રાખવી. ૧

રમવાની અંદર મન રાખવું નહિ, સારી પેઠે સમજવું;

નિશાળમાંથી નીકળીને સીધું ઘેર જવું. (૨)

પાઠ ૫ મો. લુગડાં.

ધોતલી=પોતીઉ	સુરવાલ=ચોરણી	બધું=સપણું
અંગરખી=અંગરખું	ફળીઆના=શેરીના	
બોડીઓ=બોડા	બદન=કમળો	

સાર—પહેલાના વખતમાં છોકરાં ને ધોતીઉ, અંગરખું ને ટાપી એટલાજ લુગડાં તેમના માળાપ કરાવતાં પણ હાલ લુગડાંમાં વધારો થઈ અંગરખાને બદલે ખમીશ ને કોટ કોઈ ગંજુદારાક, ખમીશ, ભાટીટ ને કોટ વાપરે છે. સુરવાલને બદલે પાટલુન વપરાય છે એટલે છોકરાના લુગડામાં ધોતીઉ, અંગરખું, ટાપી, પાટલુન, કમળો, પહેરણુ, ખમીશ, ભાટીટ, કોટ ને ગંજુદારાક છે. ન્યારે છોડીના કપડાંમાં બાધરી, ઓઢણી, ચોળી, પોલકું, કાંચળી ને કમળો થયો છે.

પાઠ ૬ ઠો. ચોકખાઈ.

મેલા=મંદા	ચોળીને=ધસીને	ચોકખા=સ્વચ્છ
ટીલ=શરીર	અડાય=અડકાય	કું=કહે
મુખડુ=મોંઢો	જગતના=કુનિયાના	નાથ=પણી

બોધ—છોકરાઓએ દરરોજ ધોએલા લુગડા પહેરવા. નાહતી વખતે માત્ર શરીર પલાળવું નહિ પણ ખૂબ ધસી ધસીને નાહવું. જેથી શરીરનો મેલ જતો રહેશે. મેલા મંદા છોકરા પાસે કાષ જતું નથી ને તેને ધીકારે છે ન્યારે ચોકખા છોકરાને બધા હેતથી બોલાવે છે.

મારો ઓઢલો ચોકખો છે, ધરતું આગળું સ્વચ્છ છે;
સ્વચ્છ લુગડાં બોધને, બધા લોકો ચોકખું છે એમ કહે છે(૧)

મારૂં મ્હોં ચોકખું છે, મારા હાથ ચોકખા છે.
 મારા સ્વચ્છ હૃદયમાં દુનિયાના ધણી પરમેશ્વર રહે છે. (૨)
 ચોકખું દીલ=પારકાનું સારૂ દેખી રાજી થનારું દીલ અને પા-
 રકાનું ખરાબ થતું બોધ દુઃખી થનારું દીલ.

પાઠ ૭ મો. વરસ ગાંઠ.

વરસ ગાંઠ=જન્મ	ભાણો=દીકરો	તે તો ઉપરજ મંડયો=
દિવસ	કક્ષાને=કોઈ પથ	ફક્ત કંસારજ ખાધા
ઝટ=વહેલો	વસ્તુને	કર્યો.

પાઠ ૮ મો. સર્ગાં.

કાકા=આપના ભાઈ	મામા=માનો ભાઈ	મામી=માની બેન
કાકી=કાકાની વહુ	મામી=મામાની વહુ	માસો=માસોનો વર
ભત્રીજો=ભાઈનો દી- કરો	ભાણેજ=બેનનો દી- કરો	પીતરાઈ=કાકાના દીકરા
ભત્રીજી=ભાઈની દી- કરી	ફાઈ=આપની બેન	ફાઈઆત=ફાઈનાં
મોળાઈ=મામાના	મસિઆઈ=મ.સીના	છોકરાં
છોકરાં	છોકરાં	સાળી=વહુની બેન
બનેવી=બેનનો વર	સાળો=વહુનો ભાઈ	ફે=અથવા
સસરા=વહુનો બાપ	જમાઈ=દીકરીનો વર	દિવર=વરનો નાનો
સાસુ=વહુની મા	સાવકા=ઓરમાઈ	ભાઈ
દીકરીના સર્ગાં	જેઠ=વરનો મોટો	
નથુંદ=વરની બેન	ભાઈ	
	કુઓ=ફાઈનો વર	

પાઠ ૯ મો. મા વિષે કવિતા.

દેખી=બોધ	બોકી=મચી	જત=શરીર
હરખાઈ=રાજી થાઉં	બોલ=શબ્દ	લગાર=જરાક
ચાપે=દયાવે	કબોલ=આનંદ	વાર=રખત
હાલો=હાલરડું	માડી=મા	નવ=નહિ, ના
અપાર=વધારે	આભાર=ઉપકાર	

માને જોઈ ધણો રાજી માઈ, દોડી દોડીને સામે જઈ;
(ત્યારે તેમને) છાતી સાથે લઈ ચાપે છે અને ખચી કરીને
આથમાં ધાલે છે.

ખોળામાં લઈ ધવરાવે છે ને પંખાળાને રાજી થાય છે,
મારૂં મ્હોં જોઈ ખુશી થાય છે ને (પોતાના) બધાં દુઃખ
જૂલી જાય છે.

પક્ષીઓ જાણે આનંદ કરતાં હોય તેમ મારૂં બોલવું બહુ
મને છે,

(બને મને) મા સાઈં ખાવાનું આપે છે ને મારા સરીરનું
બહુ રક્ષણ કરે છે.

મને જરાક રડતો સંભળી તે વખતે ગભરાતી દોડે છે,
જો હું હસું અને રમું તો તે ધણી રાજી થાય છે ને મને
ઉંઘાડવાને હાલરડાં ગાય છે.

માદો પડું છું ત્યારે ઓસડ પાય છે ને મા પેટ ભરીને
ખાતી નથી,

હે મા ! બધા કરતાં તારૂં હેત વધારે છે હું તારો ઉપકાર
ધણો માનું છું.

પાઠ ૧૦ મેઠ મોટાંને માન આપવા વિષે.

ખાવાજી=ખાપા । મોટાંને=વડીલને । પેઠે=રીતે.

બોધ—વતો વેરીને વશ કરે એવી આપણામાં કહેવત છે માટે બા-
ળકોએ હંમેશાં વિનયથી રહેવું બહુવું જોઈ જરૂરનું છે
તેટલું જ જરૂરનું વિનયથી રહેવું એ છે. માટેજ વિદ્યાર્થી
વધતો વિવેક એમ કહેલું છે.

પાઠ ૧૧ મો. ઉઝણી.

વાડો=ધરની પાછ-	બોર	જગાએ=મદલે
ળનો ભાગ	દાદીમા=પાપની મા	ખૂન=પુષ્કળ
વિના=વગર	સમજવો=માનવો	
ખારેકો બોર=કાશી	ઠેકાણે=મદલે	

સાર—પૈંચા ડાંબેરના, ધાણી રાતડીઆની ને જાંરની ને કળનો લાડુ
ધઉંના થાય.

બોધ—ઉઝણી કરવાથી બધાની સથે બેસી જમવાનો આનંદ પડે
છે. વાતો ચીતો કરવાથી એક બીજાના વિચારની આપ લે
થાય છે ને વાત કરવામાં વિનયનો ઉપયોગ કરતાં શીખાય છે.

પાઠ ૧૨ મો. હોડીની રમત.

તાપ=તડકો	સરત=હોડ	થોભો=ઉભા રહો
એકઠા=બેગા	નજણી=ઉતરતી	આલ=રીતભાત

બોધ—રમતો રમવાથી મન ઉમંગી થાય છે તેમાં પણ નિર્દોષ ર-
મતો એટલે બીજાને નુકસાન ન કરે તેની રમતોથી ધણો
આનંદ થાય છે. રમત રમવાનો વખત સાંજનોજ હોય,
સવારમાં પાઠ કરવા, બપોરે નિશાળે જવું ને સાંજે રમવું
આ રીતે રમવાથીજ આનંદ થાય છે. આખો દિવસ રમ-
નારને આનંદ મળતો નથી.

પાઠ ૧૩ મો. મોટા મનવાળી છાડી.

મઝાનો=સારો	રડતી બંધ થઈ=જા	નજર કરી=જોષ
ખંડ=ચોળાનો કકડો	ની રહી	આવતી=હવે પછીની

બોધ—માણેક માસીની જંગા પેઠે કાઈ પણ વસ્તુ માટે હઠ ન લેતાં
મણીની માફક દોલ સાફ રાખી મોડું મન બતાવવું, જે
આમ કરે છે તેની વાહ વાહ થાય છે, જે કામ કરવું તે
આશા વગર કરવું.

પાઠ ૧૪ મો.

અમાયા=સહન થયા	સંભાળીને=સાચવીને	ખેલતાં=રમતાં
ધુળ=પીડા	ભારી=પુરકળ	હાથુ=નુકસાન
શા માટે=શા વારતે	પ્રાણી=જીવ	

બોધ:—છોકરાઓએ જે રમત રમવી તે બીજાને નુકસાન કરતા ન હોવી જોઈએ. આપણી ભૂતથી બીજાને નુકસાન ન થવું જોઈએ કેટલીક વખત છોકરાઓ પોતાનો વાંક બીજા ઉપર ચઢાવે છે આ રીત ખરાબ છે.

રમત ગમત કરતા કોઈ વખત કોઈને નુકસાન કરવું નહિ; ખોટી રીતે રમતાં કોઈ વખત ભારે નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫ મો. પ્રાણી ઉપર દયા રાખવા વિષે.

ધુંધાય છે=કચરાયછે	તળેથી=નીચેથી	ઢાર=ખનવર
કંઈ=કશું	ધુળ=પીડા	કામનાં=અપનાં
સાફ=ચોક્ખી	નીરવાનું=મુકવાનું	સૌને=મવાને
ખીજ્યા=વહયા	પાદ=સરત	છેક તદન
ભગ્ન=શક્તિ	પ્રાણી=જીવ	

બોધ:—છોકરાઓ ! નાના મોટા બધાં પ્રાણી ઉપર દયા રાખવી. જીવડાં જેવા પ્રાણીને પણ દુઃખ થાય છે. તે પોતાનું દુઃખ કોઈને કહી શકતા નથી જેથી તેવા પ્રાણી ઉપર જરૂર દયા રાખવી. મનુષ્ય પોતાનું દુઃખ કહી શકે છે જેથી કેટલાક માણસો તે તરફ બેદરકાર રહે છે પણ મનુષ્ય તરફ દયા રાખવી એ માણસની પહેલી રક્ષા છે.

ડીક્ટેશન.

અક્ષર	વિષે	ચિત્રો	લેંબી	ક્યો
દિવાળી	રવિવાર	ટાંચેલાં	ફળીઆના	ક્યારે
ઉઠ્યાં	દેવળમાં	ચોકડું	સુરવાલ	આખ્યા
સખળાં	ગુરુવાર	બનાવેલાં	ઓઢણી	અડાડયો
લીંપેયું પે	મુસલમાનના	મઝાની	ચોકખાઇ	વરસગાંઠ
સંજેરી	જુમેરાત	ઇશ્વર	ધુળમાં	ઉઠીને
આગણમાં	શનિવાર	ચાન	રમ્યો	પૂછ્યું
જમવાનું	અઠવાડીઉં	નિત્ય	ચોળીને	મડયો
દારખાનું	રહો	પરોઢીએ	ડીલ	પાન સોપાર
લુગડાં	પાટીઉં	આળસ	દીલ	ભગીજો
ફટાકડા	ફૂલ આડ	શિક્ષા	ફોક્ષા	પીતરાઇ
ફરખાય	ચંપેલી	પસિરું	ધોવડાવવાં	મસિઆઇ
ત્રીજો	મહેતાજી	લાગ્યો	ગંદવાડ	ફોઇઆત
શુક્રવાર	પાટીઆની	પહેરેલાં	કવિતા	દૂધભાઇ
છેલ્લો		અંગરખી	શીખવું	વેવાઇ
			લાગ્યો	સવે
હરખાઉં	આશીપાલવ	સઢવાળી	તળાવમાં	કીડીઓ
પંપાળી	વધારેલાં	પૂછીશ	ધઢાધડ	જકતી
ઉંધાડવા	પૈઆ	મળ્યો	માયાં	તળેથી
ત્યાં	લીંબુ	મઝાનો	આણીઓ	ફાંફાં
બોલ્યો	શેતરંજી	ઇનામમાં	સંભાળીને	વખતસર
પ્રમાણે	પાંદડાં	કાંચળી	નુકશાન	
કહેવાશે	કુલડીઓ	સમજવી	દુઃખ	
પીરરયાં	વઢાલાભાઇ	પરીક્ષામાં	રમવું	
બળ્યો	હોડીઓ	રડાવશે	ખીન્યા	
ઉજળી	જીત્યો	ફેંકફેંકી	હુંદાય	
		સમાસ.		

સૂચના.

અમારે ત્યાંથી થાડા વખતમાં નીચેના પુસ્તકો.

બહાર પડશે.

૧. શ્રી. ખીન્ન ધોરણની નોટ. (આ રાજ્યના નવા ધોરણ પ્રમાણિ-
તમામ વિષયો સાથે.)
૨. શ્રી. ત્રીજા ધોરણની નોટ.
૩. શ્રી. ચોથા ધોરણની નોટ.
૪. શ્રી. પાંચમા ધોરણની નોટ.
૫. શ્રી. છઠા " "
૬. હિન્દી પ્રાથમિક તથા શિક્ષાવર્ગી ભાગ ૧ લાના અર્થ તર-
જુમાસહ.
૭. હિન્દી શિક્ષાવર્ગી ભાગ ૨ લાના અર્થ તરજુમાસહ.
૮. પ્રશ્નોત્તરરૂપે સ્પષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૧ હું.
૯. " " " ૨ હું.
૧૦. " " " ૩ હું.
૧૧. " " " ૪ હું.
૧૨. " " " ૫ હું.
૧૩. " " " ૬ હું.
૧૪. " " " ૭ હું.
૧૫. ભરતખંડનો પ્રશ્નોત્તરરૂપે સરળ ઇતિહાસ ધોરણ ૫ માટે.
૧૬. " " " " ધોરણ ૬ માટે.

પત્ર બહેવર નીચેને સરનામે કરવો:—

વ્યાપારી આંદ્રીસ.

પેટલાદ. (પ્રાંત વડોદરા.)

